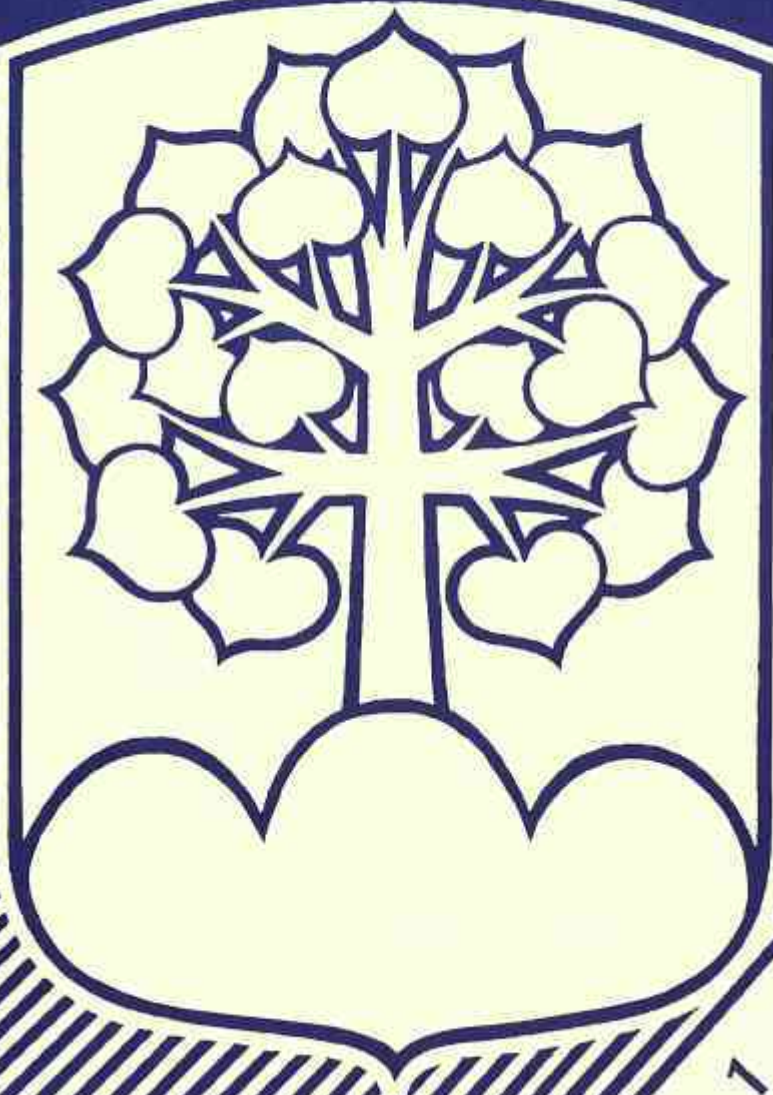

GENEALOGICKO - HERALDICKÝ
HLAS

1
2006

ČASOPIS SGHS MARTIN

SLOVENSKÁ GENEALOGICKO- HERALDICKÁ SPOLOČNOSŤ

člen Medzinárodnej konfederácie genealogických
a heraldických spoločností
www.genealogy-heraldry.sk.

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť
(zal. 1991 v Martine) podporuje záujemcov
o genealógiu, heraldiku a príbuzné disciplíny,
osobitne tých, ktorí skúmajú pôvod
a príbuzenské vzťahy slovacikálnych rodín
a osobností.

Za týmto účelom poskytuje konzultácie,
organizuje vedecké a vzdelávacie podujatia,
vydáva periodikum Genealogicko-heraldický hlas
a ďalšie publikácie, pripravuje rôzne výskumno-
zberateľské akcie, buduje vlastnú knižnicu
a archív.

ČLENSTVO

Spoločnosť je otvorená pre domácich
i zahraničných členov. Členstvo (individuálne
alebo kolektívne) vzniká po zaregistrovaní
vyplnenej prihlášky a zaplatení členského
príspevku na príslušný kalendárny rok

ČLENSKÉ PRÍSPEVKY

Slovensko:

SKK 200,-/rok

SKK 150,-/rok pre študentov a dôchodcov

Česká republika:

EUR 7,-/rok (aktuálny ekvivalent v SKK)

Príspevky, prosím, posielajte len v slovenských ko-
runách a, pokiaľ je to možné, priamo na účet SGHS

KONTAKT

Nám. J. C. Hronského 1, 036 01 Martin.

Telefón: 043/413 12 67, kľapka 459.

E-mail: genealogy@snk.sk,

Bankové spojenie: VÚB Martin č. 17237-362/0200

Časopis Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti a Kabinetu genealogie Slovenskej národnej knižnice. Vychádza 2 krát do roka. Predplatné zahrnuté v členskom príspevku.

Ročník 16/2006. Číslo 1.

Zostavovateľ a zodpovedný redaktor:
Milan Šišmiš
Technická spolupráca:
Ivan Bílý

© Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, Martin 2006

ISSN 1335-0137

ŠTÚDIE – ČLÁNKY

- Przemysław Stanko
Príbuzenské vzťahy oravského župana Jána z Dubovca a Kóz **3**
Martin Bartoš
Počiatky Andrašiovcov na Gemeri **8**
Vladimír Rábik
K vývoju Dolian a ich symbolov (Neznáma erbová listina z roku 1582) **18**
Jan Zilak
Koloman Banšel a jeho korene **26**

NÁLEZY

- Peter Novosedlík
Sporný portrét Barbary de Prato **29**

SUČASNÁ HERALDIKA

- Zdenko G. Alexy
Erb pápeža Benedikta XVI. **35**

ROZHLADY

- Každý dvanásť Ir je pravdepodobne potomkom legendárneho piráta* **37**

ANOTÁCIE – GLOSÝ**38****KRONIKA****51****SKÚSENOSTI**

- Ako sa vyrovnávame s minulosťou* **54**
Ako ochraňovať dokumenty **55**

FROM THE CONTENTS**59**

**ĎAKUJEME
ZA 2 %
Z VAŠEJ DANE**

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť

Sídlo: Nám. J. C. Hronského 1,
036 01 Martin
IČO: 14225875
Právna forma
Občianske združenie
podľa zákona č. 83/1990 Zb.

Informácie a formuláre:
<http://www.genealogy-heraldry.sk/slo/podpora.html>

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť

v snahe podporiť rozvoj
genealogického výskumu
na Slovensku a v slovacikálnom zahraničí
a oceniť jeho najlepšie výsledky

vypisuje
jubilejný 5. ročník súťaže

NAJLEPŠIE GENEALOGICKÉ PRÁCE

Podmienky

1. súťaž je verejná

2. práce musia byť pôvodné, napísané v slovenskom jazyku,
tematicky zamerané na rody a rodiny so slovenskými vzťahmi

3. súťaž vyhodnotí odborná porota menovaná výborom SGHS
(prvé tri práce budú ocenené)

4. práce alebo ich časti vhodné
na uverejnenie budú v rámci možnosti SGHS publikované

5. všetky prihlásené práce zostanú po skončení súťaže
súčastou zbierok SGHS, kde budú k dispozícii ďalším bádatelom

6. vyhodnotenie súťaže sa uskutoční
v 3. štvrtroku 2007 v Martine
(presný termín včas oznámime)

7. práce označené názvom, menom autora,
miestom a rokom napísania (vydania)
spolu s písomnou prihláškou (s presnou adresou odosielateľa)
pošlite v jednom exemplári
do **31. marca 2007** na adresu:

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť
Nám. J. C. Hronského 1
036 01 Martin

PRÍBUZENSKÉ VZŤAHY ORAVSKÉHO ŽUPANA JÁNA Z DUBOVCA A KÔZ

Przemysław Stanko

Ján z Dubovca pochádzal z hornosliezskeho rodu Kornicovcov (*Kornicz*), v 15. až 16. storočí veľmi rozvetveného.¹ Bol predstaviteľom Slopovcov (poľsky *Szłop, Szłopa*), odvodzujúcich svoj pôvod zo spomenutého rodu, ktorý používal pečať s erbom Kornicovcov a hlásil sa k obci Dubovec (*Dębowiec*) v tešínskom kniežatstve.

Týmto rodom sa už zaoberali viacerí, zvlášť regionálni bádatelia. Už v 19. storočí Gottlieb Biermann vo svojej monografii o tešínskom kniežatstve venoval veľa miesta tak pôsobeniu Kornicovcov v Tešínsku, ako aj v tej dobe ich najvýznamnejšiemu predstaviteľovi Mikulášovi Slopovi nazývanému Maršálek (*Mikołaj Szłopa zwany Marszałek*).² Rod si všimli aj ďalší poľskí bádatelia, zvlášť S. Morawski, J. Putek a J. Stanek.³ Z uhorských a slovenských historikov sa pôsobeniu Jána z Dubovca venovali o. i. Matej Bel, podrobnejšie M. Kubínyi, A. Kavuljak, B. Varsik, J. Kavuljaková a D. Menclová.⁴ Všetci ďalší autori vrátane Slovenského biografického slovníka⁵ vychádzali zväčša z týchto prác. Pôvodu a príbuzenským vzťahom Jána z Dubovca sa však podrobne nevenovali.

Dosiaľ napodobnejší prehľad o genealógii Slopovcov podal český historik a genealóg J. Pilnáček, ktorý – skúmajúc Kornicovcov v Hornom Sliezsku – potvrdil, že najstaršie informácie o tomto rode sa vzťahujú na osobu Mikuláša Slopu zvaného Maršálek a pochádzajú z roku 1433.⁶ Podľa mojich zistení možno túto rodinu sledovať od roku 1426.⁷

¹ O rode zatiaľ najobšírnejšie písal PILNÁČEK, J.: *Rody starého Sliezka 1*. Brno 1991, s. 201 – 203, 307 – 308.

² BIERMANN, G.: *Geschichte des Herzogthums Teschen*. Teschen 1894, s. 83, 86, 163, 165. Mikulášovi Slopovi sa venoval o. i. SROKA, S. A.: *Słop Mikołaj zwany Marszałkiem h. Kornicz (zm. po 21. X. 1475)*. In: *Polski słownik biograficzny* 39. Warszawa – Kraków 1999, s. 42 – 43.

³ MORAWSKI, S.: *Sądeczczyna za Jagiellonów z miast spiskimi i księstwem oświęcimskim 2*. Kraków 1865, s. 159; PUTEK, J.: *O zbójnickich zamkach, heretyckich zbiorach i oświęcimskiej Jerozolimie. Szkice z dziejów pogranicza śląsko-polskiego*. Kraków 1938, s. 43 – 44; STANEK, J.: *Z dziejów ziemi oświęcimskiej*. Kraków 1959, s. 44, 276.

⁴ BEL, M.: *Oravská stolica*. Liptovský Mikuláš 2001, s. 65, 140 (pôvodný rukopis vznikol asi v 30-tych alebo začiatkom 40-tych rokov 18. storočia); KUBINYI, M.: *Arva vára*. Pest 1872, s. 7, 69 – 74; KAVULJÁK, A.: *Hrad Orava*. Turčiansky Sv. Martin 1927, s. 110 – 113; VARSIK, B.: *Slovenské listy a listiny z XV. a XVI. storočia*. Bratislava 1956, tenže: *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva*. Bratislava 1988, s. 173; KAVULJAKOVÁ, J. – MENCLOVÁ, D.: *Oravský zámok*. Bratislava 1963, s. 17 – 19, 65 – 76.

⁵ *Slovenský biografický slovník 2*. Martin 1987, s. 516.

⁶ PILNÁČEK, J.: c. d., č. 246, s. 201 – 203.

⁷ *Listinař Těšínska. Codex diplomaticus Ducatus Tessinensis. Sbírká listinného materiálu k dějinám Těšínského Pobeskydí 2*. Český Těšín 1958, č. 158.

Ján z Dubovca bol pravnikom spomínaného Mikuláša Slopu – Maršálka, ktorý zomrel po 18. októbri 1475.⁸ Jánovým otcom bol Baltazár, syn Melichara (Melchiora) Slopu, majiteľ viacerých obcí na území osvienčimského kniežatstva (Kozy, Kobiernice, Bujaków, Porąbka, Osiek).⁹ Jánovu matku sa mi nepodarilo zistiť.

Ján bol pravdepodobne najstarším Baltazárovým synom, lebo po jeho smrti sa ujal rodovej dediny Kozy, ležiacej východne od Bielska-Białej.¹⁰ Mohol ju prevziať najskôr po roku 1534, pretože v tom čase získal od uhorského kráľa Ferdinanda hrad Oravu a titul oravského hlavného župana a v dokumente zo 7. januára 1536, kde sa spomína ako dedič Kôz, je uvedený aj ako majiteľ Oravy. Oravský hrad dostal donáciou spolu s Mikulášom Kostkom zo Sedlišťa.¹¹

Kostka, ktorý tiež pochádzal zo Sliezska – podľa Pilnáčka zo starého šľachtického rodu, ktorého meno bolo odvodené od Kostkovic pri Těšíne¹² – bol údajne Jánovým príbuzným; Ján z Dubovca mal byť vnukom jeho sestry.¹³ Na Slovensko prišiel a pôsobil tu spolu s bratom Petrom a ďalšími žoldniermi počas vojen o uhorský trón v 20-tych rokoch 16. storočia. Spočiatku bol prívržencom Ferdinanda I. Habsburského, neskôr Jána Zápoľského.¹⁴ Od roku 1532, kedy sa s Jánom z Dubovca stretávame po jeho boku po prvýkrát, začal opäť zvažovať prechod na Ferdinandovu stranu.¹⁵ V roku 1534 spolu s Dubovcom dosiahol prijatie do radov uhorskej šľachty a potvrdenie vlastníctva Lietavy, Strečna a Oravy. Oravský hrad však spolu s titulom oravského župana prenechal Jánovi z Dubovca.¹⁶ Ten musel mať v roku 1534 26 rokov a mohol sa teda narodiť okolo roku 1508.

Ján, ktorý sa skoro začal angažovať na prestavbe nového sídla, sa slopovské rodové majetky v osvienčimskom kniežatstve – konkrétne dedinu Kozy – rozhodol pre-

⁸ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, rukopis č. 5935, s. 103 – 104. V literatúre koluje chybný údaj o poslednej zmienke o Mikulášovi Slopovi (21. október 1475). Pozri *Urządnicy matopolscy XII – XV wieku. Spisy*. Wrocław – Warszawa – Kraków 1990, č. 637, s. 155; SROKA, S. A.: c. d., s. 42 – 43.

⁹ STIBOR, J. *Zemská kniha opolsko-ratibořská z let 1532 – 1543*. Ostrava 1993, č. 156, s. 56. Pokrvný vzťah medzi Baltazárom a Melicharom sa dal určiť na základe listiny z 20. októbra 1492. Porovnaj *Codex diplomaticus Poloniae 4. Varsaviae 1887*, č. CIV, s. 186 – 187.

¹⁰ Prevzatie tejto dediny Jánom z Dubovca potvrdzuje po prvýkrát dokument zo 7. januára 1536. Porovnaj Štátny archív v Krakove (Archiwum Państwowe w Krakowie), oddelenie I na Waweli (ďalej APKW), dokumenty własne I, dok. perg. nr 23.

¹¹ KAVULJÁK, A.: c. d., s. 110; PILNÁČEK, J.: c. d., s. 202. Podľa jednej verzie hrady dostali spoločnou donáciou od Ferdinanda a potom sa rozdelili, podľa inej dostal Ján z Dubovca Oravu priamo, podľa ďalšej verzie ju dostal od Kostku do zálohu, lebo ten sa veľmi zadlžil. Do vlastníctva Oravy Jána z Dubovca v roku 1535 uviedla mnirianska kapitula. KAVULJÁKOVÁ, J. – MENCLOVÁ, D.: c. d., s. 18.

¹² PILNÁČEK, J.: c. d., s. 112 – 113. Sedlište, ktoré Kostka použil v predikáte, sa dnes nachádza v okr. Frýdek-Místek.

¹³ NAGY, I.: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* 6. Pest 1859, s. 384; tiež KUBINYI, M.: c. d., s. 69, KAVULJÁK, A.: c. d., s. 110, PILNÁČEK, c. d., s. 113.

¹⁴ K pôsobeniu Kostkovicov napr. *Slovenský biografický slovník* 3. Martin 1989, s. 193.

¹⁵ SASINEK, F. V.: *Peter a Mikuláš Kostka*. In: *Slovenský letopis*, 4, 1880, sošit 1, s. 35, podľa neho tiež VARSÍK, B.: *Otázky vzniku a vývinu* ..., c. d., s. 173.

¹⁶ Pozri pozn. 11.

Oravský hrad – súčasný stav. Foto: Michal Čajka

dať. K aktu došlo 7. januára 1536 v Osvienčime. Novým majiteľom Kôz sa stal Mikuláš (*Mikotaj*) Gierałowski z Gierałowic a Wieprza erbu Szaszor, ktorý spomínanú usadlosť kúpil za 2-tisíc uhorských zlatých.¹⁷ V tom istom roku, 22. decembra, sa Ján z Dubovca a Oravy zriekol všetkých svojich práv týkajúcich sa Popielowa, Radziejowa i Boguszowic v okolí Rybnika (Slopovci vlastnili tieto dediny od 9. decembra 1524) v prospech Vavrince (*Lenharta, Wawrzyńca*) Kaszyho z Jankowic Rybnických, ktorému ich postúpil za verné služby.¹⁸

Po predaji Kôz a majetkov v okolí Rybnika sa Ján presťahoval na Oravský hrad, ktorý nechal opevniť, rozšíriť a opraviť, zvlášť jeho strednú časť.¹⁹ Na Oravu pozval aj ďalších sliezskych šľachticov z okruhu svojho švagra Václava Sedlnického z Choltíc,²⁰ o. i. bratov Zmeškalovcov (Pavla, Félixa a Václava).²¹ Sedlnického poveril celkovou správou hradu, Zmeškalovcov zase úlohami súvisiacimi s jeho obranou. Jeho pôsobenie na severe Slovenska pripomína o. i. korešpondencia uložená vo viacerých

¹⁷ APKW, c. p.

¹⁸ WELTZEL, A.: *Geschichte der Stadt Sohrau in Oberschlesien*. Sohrau OS 1888, s. 70, STIBOR, J.: c. d., č. 156, s. 56.

¹⁹ Stavebné úpravy Oravského hradu za pôsobenia Jána z Dubovca podrobne opisuje D. Menclová. Pozri KAVULJAKOVÁ, J. – MENCLOVÁ, D.: c. d., s. 65 – 74, 76.

²⁰ Viac o rode PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*. Viedeň 1930, s. 400 – 401. Bej uvádza, že išlo o Václava Kostku Sedlického (*Venceslaus Kosztk Szedlenszky*), syna Mikuláša Kostku. Pozri BEL, M.: c. d., s. 65

²¹ KAVULJAK, A.: c. d., s. 111.

Erby pripomínajúce pôsobenie Jána z Dubovca na Oravskom hrade. Foto: Michal Čajka

slovenských archívoch a stavebné pamiatky na Oravskom hrade, najmä v jeho strednej časti. Na viacerých z nich sú osadené kornicovské erby aj s uvedením rokov ich vytesania (1539, 1540, 1543).²²

V čase pôsobenia na Orave, 16. júna 1542, za „verné služby“ získal Ján z Dubovca od kráľa Ferdinanda do prenájmu aj Rybník v hornom Sliezsku.²³ Názory na dĺžku jeho pôsobenia na Orave a čas úmrtia sa rôznia. Spomínajú sa roky 1544, 1545 i 1546.²⁴ Podľa J. Pilnáčka zomrel pred 7. marcom 1550. Český genealóg nespomína jeho potomstvo, ani prípadnú manželku.²⁵ Aj moje bádanie potvrdilo tvrdenia, podľa ktorých možno usudzovať, že Ján z Dubovca zomrel slobodný.

Po jeho smrti si na Oravský hrad robili nároky Mikuláš Kostka, panovník, ako aj švagor Václav Sedlnický (podľa niektorých Kostkov syn).²⁶ Posledný sa na ňom tiež zdržiaval. Po sporoch, v roku 1549, ho panovník nakoniec nechal v užívaní Sedlnického (zrejme až do smrti). V roku 1556 hrad za 18.338 zlatých spolu s dedičnou hodnosťou oravského župana kúpil František Turzo (1512 – 1574). Aj ten sa mohol vo svojich nárokoch oprieť o príbuzenský vzťah k Mikulášovi Kostkovi. Jeho prvou manželkou sa totiž v spomínanom roku stala Kostkova dcéra Barbora.²⁷

²² Kornicovský erb publikoval a popisuje o. i. PILNÁČEK, J.: c. d., s. 201 – 203, 307 – 308. Pozri aj *Herby rodów polskich*. London 1990, s. 183, tab. XXXIX.

²³ Po smrti Václava Hnedecza. PILNÁČEK, J.: c. d., s. 202 (informácia vychádza z rukopisu nachádzajúcom sa v Hoff-Kammer Archíve vo Viedni, ktorý som z autopsie nepoznal). ZGORZELSKA, U.: *W czasach nowożytnych*. In: Rybnik. Zarys dziejów miasta od czasów najdawniejszych do 1980 roku. Katowice 1986, s. 68 mylne tvrdí, že Ján z Dubovca dostal Rybník v júni 1532. Nezdá sa to možné, pretože v dokumente zo 7. januára 1536 Ján nepoužil titul vlastníka Rybníka. Porovnaj APKW, c. p.

²⁴ KAVULJÁK, A.: c. d., s. 111; ZGORZELSKA, U.: c. d., s. 68, KAVULJAKOVÁ, J. – MENCLOVÁ, D.: c. d., s. 18; *Slovenský biografický slovník* 2. Martin 1987, s. 516 a ďalší.

²⁵ PILNÁČEK, J.: c. d., s. 202. Tento autor sa odvoláva na rukopis nachádzajúci sa v Hoff-Kammer Archíve vo Viedni, ktorý som z autopsie nepoznal.

²⁶ BEL, M.: c. d., s. 65: *Venceslaus Kosztká Szedlenszky*.

²⁷ KAVULJAKOVÁ, J. – MENCLOVÁ, D.: c. d., s. 18 – 19, 75 a ďalší.

Sloповci erbu Kornicovcov z Dubovca

Mikuláš Slopa zvaný Maršálek z Dubovca a Kôz
 *okolo 1400 †po 18. 10. 1475
 maršálek tešínskeho kniežatstva 1. 8. 1434 – 25. 3. 1438
 tešínsky starosta 25. 3. 1438 – 31. 7. 1438
 osvienčimský starosta 24. 4. 1456 – 18. 3. 1457
 a 10. 1. 1464 – 8. 10. 1464
 osvienčimský kastelán 24. 11. 1464 – 18. 10. 1475
 ∞ NN

Ján zmlenky 1471 – 1472	Melichar z Dubovca, Kôz a Kobiemic *okolo 1438 †po 1. 7. 1493 a pred 6. 10. 1500 držiteľ hradu Wotek 18. V. 1485 – 13. I. 1492 ∞ NN	Gašpar *okolo 1440 †po 7. 1. 1469
----------------------------	---	---

Ján z Dubovca *okolo 1457 †po 20. 10. 1492	Melichar z Dubovca i Kobiemic *okolo 1480 †medzi 10. 11. 1504 a 18. 12. 1545	Baltazár z Dubovca, Kobiemic, Kôz a Osielca *okolo 1476 †po 25. 4. 1531 a pred 7. 1. 1536 zorsky starosta 25. IV. 1531 ∞ NN	Maruša *okolo 1485 †po 15. 3. 1505 1. (Mikuláš?) Kostka zo Sedlišta (Sedlišťe) okolo 1497 2. Juraj Čelo z Čechovic okolo 1503
--	--	---	--

Bartolomej z Dubovca, Popielowa a Radziejowa *okolo 1514 †po 13. 8. 1540	Ján z Dubovca, Kôz a Oravy *okolo 1508 †pred 7. 3. 1550 oravský hl. župan 1534 – 1546/1550 zástavný pán Rybnika 1542 – 1550	Kuna *okolo 1525 †po 30. 6. 1551	dcera
1. Adam	Peter	syn	dcera
			2. dcera
			dcera

POČIATKY ANDRÁŠIOVCOV NA GEMERI

Martin Bartoš

Obdobie 16. a 17. storočia bolo obdobím, v ktorom v Uhorsku vymreli viaceré staré a významné rody, napr. Turzovci, Bebekovci, Héderváriovci atď. Ich miesto a majetky zaujali dovtedy málo vplyvné rody. V protitureckých vojnách bol dostatok príležitosti na získanie zásluh, preto neprekvapuje, že sa najviac šľachticov povznieslo práve vďaka nim. Cesty k postupu však viedli aj cez sobášne s dedičkami vymierajúcich alebo vzostupujúcich rodov. Oba spôsoby využili aj Andrášiovci. Ich vzostup však nebol taký rýchly ako napr. vzostup Esterháziovcov či Pálfiovcov, keď len získanie krásnohorského panstva do dedičného vlastníctva im trvalo 64 rokov.

Peter Andráši – zakladateľ rodovej moci

Peter Andráši, zakladateľ rodového majetku v Uhorsku, pochádzal zo sikulského šľachtického rodu tzv. primorov, ktorí boli v prípade potreby povinní vystrojiť do boja troch až piatich, prípadne viacerých jazdčov. Sikulská spoločnosť bola špecifická aj tým, že až do r. 1562 v nej neexistovali poddani.¹ Narodil sa okolo r. 1533 ako syn Martina Andrášiho zo Szentkirályja (*Sāncrāieni*, Rumunsko) a Kataríny Mikóovej. Či mal súrodencov, nevieme.

Skromné informácie o začiatkoch jeho kariéry sú uvedené v donáciach z roku 1569. Dozvedáme sa z nich, že bol účastníkom vyslaneckej misie k tureckému sultánovi a že sa tiež zúčastnil všetkých vojenských výprav sedmohradskeho vojvodu Jána Žigmunda Zápoľského.² V rokoch 1569 a 1570 pôsobil aj ako sudca kráľovskej súdnej stolice v sikulských stoliciach Csik a Gyergyó.³ Od r. 1571 túto funkciu zastával Pavol Bec (*Becz*).⁴

Po smrti sedmohradskeho vojvodu Jána Žigmunda Zápoľského v r. 1571 sa Peter Andráši v boji o vojvodský stolec postavil na stranu Štefana Bēkeša (*Bekēs*), ktorého podporoval cisár Maximilán II., aj keď sa ho protikandidát Štefan Bátor (*Bathory*) snažil získať na svoju stranu.⁵ Na sneme v Alba Julii v máji 1571 bol za vojvodu zvolený Turkami podporovaný Štefan Bátor. Štefan Bēkeš následne zorganizoval povstanie, ktoré však nebolo úspešné a 9. júla 1575 bolo definitívne porazené v bitke pri dedine Kerello Szent Pál.⁶ Peter Andráši sa tejto bitky zúčastnil na čele oddielu 2000 Sikulov, pričom sa mu podarilo zajať Bátoriho radcu Štefana Lazára (*Lázár*).⁷

¹ *Nemes Székely nemzetnek constitutioji, privilegiumai és a jöszág leszállását tárgyzó némelly törvényes itelelei, több hiteles leveles tarokból egybe szedve*. Pest 1818, s. 51 – 60.

² Štátny archiv v Levoči (ďalej ŠA Levoča), fond Andráši – Krasna Hôrka (ďalej A KH), I. oddel., fasc. 65, č. 3.

³ *Szekely oklevéltár* (ďalej SzO) 2. Kolozsvár 1876, s. 161, 193, 227.

⁴ SzO 3. Kolozsvár 1890, s. 347.

⁵ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 1, č. 9.

⁶ SZÁDECZKY, L. *Korniyati Bekēs Gaspár*. Budapest 1887, s. 56 – 57.

⁷ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 1, č. 9.

Peter Andráši
(okolo 1533 – 1591) a jeho
náhrobná doska z kaplnky
na hrade Krásna Hôrka

Neúspešní povstalci mali byť potrestaní stratou hlavy a majetku, avšak popravení boli len niekoľkí. Väčšine sa podarilo ujsť. Medzi utečencami bol aj Peter Andráši.⁸ Po úteku zo Sedmohradska sa zdržiaval na Békešových uhorských majetkoch. Keďže nemal žiadne prostriedky, obrátil sa so žiadosťou o podporu na Dvorskú vojenskú radu. Tá v r. 1577 prikázala Dvorskej komore vyplatiť Andrášimu „za verné služby“ 200 alebo 300 zlatých. Čoskoro za ním prišla jeho rodina.⁹

V r. 1578 sa Peter Andráši opäť obrátil na Dvorskú vojenskú radu so žiadosťou o umiestnenie na niektorom hornouhorskom hrade. Dostal miesto v Malom Komárne, no zhodou okolností sa vtedy uvoľnilo aj miesto kapitána na Krásnej Hôrke, pretože dovtedajšieho kapitána Ondreja Töröka preložili do Jágru. Po tom, čo hornouhorský a košický kapitán Ján Rueber súhlasil s jeho menovaním, stal sa Peter Andráši kapitánom krásnohorského hradu.¹⁰ Dôležitú úlohu Jána Ruebera dokumentuje aj Petrov nedatovaný list, v ktorom písal: *...Nebyť vznešeného pána Jána Ruebera a iných šľachticov, ktorí ma až doteraz podporovali, možno si už dávno zaobstarávam chlieb žobraním...*¹¹ Inštrukcie pre jeho funkciu spísali kráľovskí komisári, medzi ktorými bol aj Mikuláš Pálfi, 18. augusta 1578.¹²

V čase príchodu Petra Andrášiho bola Krásna Hôrka stredne veľkým, poškodeným hradom. Posledné veľké stavebné úpravy tu boli robené koncom 1. polovice 16. storočia, kedy František Bebek nechal prestavať gotický hrad na renesančnú pevnosť s moderným delostreleckým opevnením v tvare nepravidelného trojuholníka s baštami na nárožiach.¹³

⁸ SzO 2, s. 445 – 447.

⁹ *Gömör-Kishont vármegye*. Budapest b. r., s. 596.

¹⁰ Tamtiež, s. 596.

¹¹ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 1, č. 9.

¹² ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 1, č. 3.

¹³ MENCLOVÁ, D.: *Krásna Hôrka*. Bratislava 1955, s. 30 – 31.

Bebekovci hrad vlastnili do r. 1566, kedy im ho skonfiškovali..Na príkaz dvora a so súhlasom Košíc, Prešova, Levoče, Bardejova a Sabinova mala byť Krásna Hôrka ako sídlo rebelov ohrozujúcich bezpečnosť obchodnej cesty zbořená. S prihliadnutím na nebezpečenstvo hroziace od Turkov dvor prehodnotil svoje rozhodnutie a začal na hrad dosadzovať svojich kapitánov. R. 1570 bol kapitánom Krištof Schwendi, r. 1572 Egídius, r. 1573 Imrich Bornemisa a r. 1577 Ondrej Torok. Časté striedanie kapitánov hradu neproselo a viedlo aj k úpadku hradného panstva.¹⁴

Peter Andráši si ako cudzinec a protestant získaval dôveru dvora len veľmi ťažko. Preto si musel dávať veľký pozor na to, čo robí. V r. 1582 došlo k afére, ktorá mohla mať pre Andrášiovcov vážne následky. 20. marca poslal cisársky agent Fridrich Preyer do Viedne správu, že krásnohorský kapitán korešponduje s niekdajším kapitánom hradu Hajnáčka Pavlom Markházim, ktorý Hajnáčku vydal Turkom a ušiel na dvor Krištofa Bátoriho a neskôr do Konštantínopolu. Bol známy tým, že presviedčal uhorských pánov, aby sa pridali na tureckú stranu.¹⁵ 25. júla informoval gróf Ferdinand Nogarolla arcivojvodu Ernesta o tom, že Peter Andráši sa styka s tureckým renegátom Husseinom (pôvodne sa volal František Torok), ktorý ho nahováral, aby vydal Krásnu Hôrku Turkom výmenou za navrátenie jeho sedmohradských majetkov.¹⁶

Peter Andráši sa proti obvineniam bránil listom z 28. júla, v ktorom píše, že ho síce Turci kontaktujú často, ale on o tom informoval cisára aj hornouhorského kapitána Jána Ruebera. Dvorská vojenská rada nakoniec Petra iba upozornila, aby si dával pozor a hornouhorskému kapitánovi nariadila, aby jeho činnosť sledoval.¹⁷ Korešpondencia s Turkami neustala, pretože ešte v r. 1585 arcivojvoda Maximilián prikazuje Bartolomejovi Koloničovi, aby Petrovi zakázal korešpondovať s tureckým bašom.¹⁸

Ďalšia príležitosť na upevnenie pozície a preukázanie vernosti Habsburgovcom sa Petrovi Andrášimu naskytila v roku 1587. V tomto roku sa zúčastnil výpravy arcivojvodu Maximiliána do Poľska. Maximilián sa ňou snažil presadiť svoje nároky na poľskú kráľovskú korunu, keďže väčšina poľskej šľachty ho odmietla zvoliť a za kráľa prijala radšej švédskeho kráľa Žigmunda Vasu. Výprava sa skončila neúspechom a sám Maximilián bol zajatý.¹⁹ Peter Andráši sa jej zúčastnil s oddielom 225 vojakov, ktorých sám vydržoval. Neúspech výpravy zdôvodnil v liste arcivojvodovi Ernestovi z 8. februára 1588 tým, že Maximilián bol obklopený neschopnými veliteľmi a nie celkom oddanými Uhrami. On sám sa tiež neúspešne uchádzal o miesto pri arcivojvodovi.²⁰

¹⁴ GYÖRGY, T. – KUSÁK, D.: *Krásna Hôrka a Betliar*. Martin 1985, s. 14.

¹⁵ *Gomor-Kishont vármegye*, c. d., s. 597.

¹⁶ Tamtiež.

¹⁷ Tamtiež.

¹⁸ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 1, č. 26.

¹⁹ JANÁČEK, J.: *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 1987, s. 271 – 276.

²⁰ GKV, s. 598 – 599.

Informácie o vojenskej činnosti Petra Andrašiho v ďalších rokoch už nemáme. Môžeme to vysvetliť jeho pomerne vysokým vekom a zlým zdravotným stavom. Už v r. 1586 písal Mikulašovi Pálfimu, že kvôli chorobe nemohol prísť do Prahy, pretože sa 40 dní liečil vo Viedni.²¹

23. januára 1591 v predtuche skorej smrti spísal testament. Zomrel niekedy v priebehu tohto roka vo veku 58 rokov, pretože už 16. novembra 1591 sa ako kapitán Krásnej Hôrky spomína jeho syn Matej I. Andrašič.²²

Miesto, kde bol Peter Andrašič pochovaný, nepoznáme. Ak však jeho synovia našli miesto posledného odpočinku vo farskom kostole v Rožňave,²³ môžeme predpokladať, že tam bol pochovaný aj on. Jeho náhrobná doska sa dnes nachádza v kaplnke na hrade Krásna Hôrka, kam mohla byť prenesená najskôr po roku 1770.

Majetkové pomery

Presné majetkové pomery Petra Andrašiho v Sedmohradsku nepoznáme. Vieme však, že jeho tamojšie majetky tvorili dediny *Szentsimon* (Sânsimion, Rumunsko), *Szentimre* (Sântimbru, Rumunsko) a 42 poddanských usadlostí v Szentkirályi v stolici Csik, ktoré dostal spolu so svojim otcom Martinom Andrašim na prelome rokov 1569 a 1570.²⁴ K jeho majetku patrili aj majetkové diely v dedinách *Egrestő* (Agristeu, Rumunsko) a *Fuletelke* (Filitelnic, Rumunsko) v stolici Küküllő, ktoré boli dedičstvom jeho matky Kataríny Mikóovej.

14. mája 1579 daroval Krištof Batori skonfiškované majetky Petra Andrašiho a Františka Alárda v dedinách Fuletelke, Egrestő, *Kisszölös*, *Vamosudvarhely* (Vame Odríheiu, Rumunsko) v stolici Küküllő, *Hidveg* (Hăghig, Rumunsko), *Arapatak* (Araci, Rumunsko) a *Erosd* (Ariuşd, Rumunsko) v stolici Fehér Kornisovcom (*Kornis*). Už predtým ich Kornisovci dostali do zálohu za 2000 zlatých.²⁵ Keďže Hidveg, Árapatak a Erosd patrili Mikóovcom a príbuzným rodom (Nemeš, Árapatak, Kálnoky, Gereb) už od 13. storočia,²⁶ predpokladáme, že skonfiškované majetkové diely v týchto dedinách patrili pred konfiškáciou ako dedičstvo po matke tiež Petrovi Andrašimu. Sam Peter ohodnotil svoj majetok v Sedmohradsku v nedatovanom liste cisárovi Rudolfovi II. ako nie nepatrný.²⁷ Jeho syn Matej I. Andrašič neskôr napísal, že jeho otec stratil v Sedmohradsku viac ako 700 poddaných.²⁸

Po úteku ostal Peter Andrašič bez prostriedkov. Jeho situácia sa výrazne zlepšila až po menovaní za kapitána hradu Krásna Hôrka. Jeho hospodárske právomoci boli bližšie určené v inštrukciách z 18. augusta 1578. Podľa nich mohol slobodne dispo-

²¹ JEDLICSKA, O.: *Adatok erdödi báró Pálffy Miklós a györi hősnek életrajza és korához 1552 – 1600*, Eger 1897, s. 245.

²² ŠA Levoča, fond Andrašič – Betliar (ďalej A-B), kr. 1, fasc. 2, inv. č. A.a.11.

²³ NAGY, I.: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal I.* Pest 1857, s. 37.

²⁴ ŠA Levoča, A KH, I. oddel., fasc. 65, č. 3 a č. 5.

²⁵ VASS, M.: *A homoródszentpáli Kornis család*. Turul, 27, 1909, s. 23.

²⁶ NAGY, I.: c. d. 7, Pest 1860, s. 480.

²⁷ ŠA Levoča, A KH, I. oddel., fasc. 1, č. 9.

²⁸ ŠA Levoča, A B, kr. 53, nespracované.

novat so všetkými výnosmi hradu okrem výnosov z baníctva. Ako kapitán mal aj súdnu právomoc nad poddanými, pričom mu patrili všetky súdne poplatky. Odvolacou inštanciou proti jeho rozhodnutiam bola Spišská komora.²⁹

Spišská komora bola tiež povinná dať Petrovi Andrašimu každoročne, pokiaľ bude kapitánom Krásnej Hôrky, do nájmu štvrtinu desiatkov Turnianskej stolice z obilia a vína.³⁰ V r. 1590 bolo toto právo potvrdené na Petrovu žiadosť aj arcivojvodom Maximiliánom.³¹

Situácia Petra Andrašiho sa po vymenovaní do funkcie kapitána Krásnej Hôrky zlepšila, avšak nezbavila ho silnej závislosti od vôle dvora. V prípade, že by bol odvolaný, ostal by bez väčšieho majetku. Peter si to uvedomoval, preto už od nástupu do funkcie neustále písal žiadosti arcivojvodovi Ernestovi. Žiadal udelenie majetku ako náhrady za stratený majetok v Sedmohradsku, o ktorý prišiel kvôli vernosti Habsburgovcom.³² Arcivojvoda Ernest mu odpovedal, že sa na jeho služby nezabudlo, no zatiaľ sa má uspokojiť s dôchodkami hradu Krásna Hôrka.³³ Snaha sa Petrovi Andrašimu vyplatiť. 31. mája 1580 mu cisár Rudolf II. daroval 150 poddanských usadlostí, ale s podmienkou, že sa majetok takého rozsahu v Uhorsku uvoľní.³⁴

5. júna 1582 dostal Peter krásnohorské panstvo a hrad na 10 rokov do zálohu. Panovník mu tiež zvýšil plat o 200 zlatých.³⁵ 22. júla 1585 vydal Rudolf II. súhrnné privilégium, v ktorom mu potvrdzuje donáciu na 150 poddanských usadlostí a zálohovanie panstva na 10 rokov. Po uplynutí desaťročnej lehoty mali Andrašiovci vlastniť panstvo dovtedy, kým nedostanú slúbených 150 poddanských usadlostí.³⁶

Uvedenie Petra Andrašiho do držby krásnohorského panstva, ktoré sa konalo v októbri 1585, neprebehlo bez problémov. Protestovali proti nemu Peréniovci, Štitnícki (*Csetneky*) a Turzovci.³⁷ Peréniovci si robili nároky na časť krásnohorského panstva ako dediči po Bebekovcoch. Spor sa začal ešte v r. 1561, kedy sa Katarína Bebeková, manželka Františka Peréniho, začala domáhať práva na štvrtinový podiel z majetku svojho otca Františka Bebeka.³⁸

Okrem zálohovanej Krásnej Hôrky sa pre Petra Andrašiho hľadal aj iný majetok, ktorý by mu mohol byť udelený, alebo ktorý by mu mohli dať do zálohu. Spišská komora z viacerých dôvodov neodporúčala niektoré možnosti, napr. udelenie dedín *Liszka*, *Heze*, alebo *Gemer*. Najlepšou možnosťou bolo dať Petrovi da zálohu majetkový diel v Štitniku.³⁹ Ten však v tom čase mali v zálohu za 900 zlatých Ondrej, Mi-

²⁹ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 1, č. 3.

³⁰ Tamtiež. Nevieme, či išlo o cirkevný desiatok, alebo o deviatu časť desiatku.

³¹ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 2, č. 34.

³² Tamtiež, fasc. 1, č. 9.

³³ Tamtiež, č. 4 a č. 7.

³⁴ Tamtiež, č. 10.

³⁵ Tamtiež, č. 14.

³⁶ Tamtiež, č. 18.

³⁷ Tamtiež, č. 19.

³⁸ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 8, č. 185.

³⁹ Tamtiež, fasc. 1, č. 21.

chal a Štefan Štítnický.⁴⁰ V júli r. 1585 arcivojvoda Ernest prikázal, aby komora našla spôsob a peniaze na vyplatenie tohto majetkového dielu pre Petra Andrášiho,⁴¹ pričom mu toto rozhodnutie oznámil 22. júla.⁴² Vo veci sa však pravdepodobne nekonalo, pretože už 16. októbra 1585 dostala Spišská komora opätovný príkaz, aby majetkový diel v Štítniku vykúpila, alebo na jeho vykúpenie dala Petrovi Andrášimu 900 zlatých. Dôvodom oneskorenia bolo nedbalé rozhodovanie bývalého prefekta Alexeja Turzu.⁴³ Čo ho viedlo k takému zdĺhavému jednaniu, nevieme, ale predpokladáme, že k tomu mohli prispieť aj jeho zlé vzťahy s Petrom Andrášim kvôli hraničným sporom medzi krásnohorským a spišským hradným panstvom.

Avšak ani po tomto príkaze sa situácia dlho nemenila, pretože až 24. septembra 1588 – opäť na naliehanie Petra Andrášiho – dostala Spišská komora príkaz na vykúpenie štítnického majetkového dielu. Spišská komora a Ferdinand Nogarolla už 10. marca 1587 navrhli, aby bolo Petrovi umožnené vykúpenie dediny *Zebes*, s čím by však musel súhlasiť varadínsky biskup. Preto arcivojvoda Ernest prikázal, aby komora ihneď zistila, aký majetok v okolí Krásnej Hôrky v hodnote spomenutého majetkového dielu by mu mohol Rudolf II. darovať, alebo na základe čoho by Štítnický súhlasil s odstúpením štítnického majetkového dielu.⁴⁴

13. mája 1589 udelil cisár Rudolf II. Petrovi Andrášimu výsluhový žold 1600 rýnskych zlatých, 5 grajciarov a 2 denáre. K tomu dostal Peter ešte za vojenské zásluhy 1469 rýnskych zlatých.⁴⁵ Tieto peniaze však neboli Andrášiovcom vyplatene ešte ani v roku 1600.⁴⁶

Peter Andráši nečakal pasívne, kým sa majetok o veľkosti 150 poddanských usadlostí, ktorý dostal v r. 1580, uvoľní. Sám navrhoval rôzne možnosti na uspokojenie svojej pohľadávky. Niekedy po r. 1587 poslal Rudolfovi II. list, v ktorom písal o kaštieli v *Szentmártone* (Tisza-Szentmárton, Maďarsko) v Sabolčskej stolici. Tento majetok vtedy patril Anne Lošonciovej (*Losonczy*), vdove po Krištofovi Ungnadovi a manželke Žigmunda Forgáča (*Forgách*). Peter predpokladal, že po smrti Anny Lošonciovej, poslednej členky svojho rodu, prípadne jej majetok korune a navrhoval okamžitú výmenu Krásnej Hôrky za Szentmárton. Ak by s takým riešením Anna Lošonciová nesúhlasila, žiadal uistenie, že sa tak stane po jej smrti.⁴⁷ Ako ďalšie možnosti navrhoval udelenie krásnohorského hradu a panstva do dedičného vlastníctva,⁴⁸ alebo udelenie Rožňavy, s čím nesúhlasila Spišská komora, pretože toto mesto bolo majetkom ostrihomského arcibiskupa.⁴⁹

⁴⁰ Tamtiež, fasc. 18, č. 96.

⁴¹ Tamtiež, fasc. 1, č. 22.

⁴² Tamtiež, č. 20.

⁴³ Tamtiež, č. 24.

⁴⁴ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 2, č. 31.

⁴⁵ Tamtiež, č. 32.

⁴⁶ Tamtiež, č. 34 NB.

⁴⁷ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 1, č. 18.

⁴⁸ Tamtiež.

⁴⁹ TAJTÁK, L. *Dejiny Rožňavy I.* Košice 1978, s. 159 – 160.

Rožňavy sa týkal aj dlhý spor, ktorý sa začal ešte pred príchodom Andrášiovcov. Už na prelome 30-tych a 40-tych rokov 16. storočia si Bebekovci prisvojili istý les Rožňavy a pripojili ho k hradnému panstvu. Túto uzurpáciu potvrdila metácia z roku 1544. Proti mocným Bebekovcom sa Rožňavčania nemohli účinne brániť, preto neprekvapuje, že sa o svoje práva začali aktívne hlásiť až po odchode Bebekovcov v roku 1566.⁵⁰

V roku 1567 vydal Maximilián II. mandát prefektovi Krásnej Hôrky Františkovi Baloivi (*Bay*), v ktorom mu prikazuje, aby vrátil sporný les Rožňave.⁵¹ Hneď sa tak nestalo, pretože vec sa prerokovávala vo Viedni ešte v roku 1569. Z prameňov sa nedá zistiť, o ktorý les išlo. Pravdepodobne to bol les medzi vrchom Rákoš a Lipovníckym potokom, o ktorý sa Rožňavčania sporili s Andrášiovcami aj neskôr.⁵² Komisie, ktoré sa zišli v rokoch 1578 a 1580, spor neuzavreli, ale rozhodli, že obidve strany majú les využívať spoločne, až do uskutočnenia riadnej revízie mét.⁵³

Spory však pokračovali aj po rozhodnutí komisie. V apríli 1584 zakázal arcivojvoda Ernest na žiadosť Rožňavy Petrovi Andrášimu bezdôvodne prepadať Rožňavčanov a ničiť ich majetok.⁵⁴ Rožňavčania sa sťažovali aj hornouhorskému hlavnému kapitánovi Ferdinandovi Nogarollovi, že im Peter bráni využívať sporný les, núti ich platiť mýto pod hradom Krásna Hôrka a voziť úrodu. Nogarolla rozhodol 3. júna 1584 tak, že Petrovi zakázal vyberanie mýta a vozenie a Rožňavčanom využívanie sporného lesa – až do rozhodnutia panovníka.⁵⁵ V roku 1588 sa pred Gemerskou stolicou riešila vražda istého Rožňavčana, ktorého zabili Andrášioho ľudia.⁵⁶

Počas pôsobenia Petra Andrášiho na hrade prebiehal aj ďalší spor o hranice medzi krásnohorským panstvom a Smolníkom a Švedlárom. Tento spor sa tiež začal ešte za čias Bebekovcov.⁵⁷ Na konci roku 1585 boli arcivojvodom Ernestom delegovaní komisári na revíziu sporných mét.⁵⁸ Rozhodnutie komisárov nebolo pravdepodobne pre Petra priaznivé, pretože už v roku 1586 dostal mandát arcivojvodu Mateja, v ktorom mu tento prikazuje, aby spomínané rozhodnutie dodržiaval.⁵⁹

Rodina Petra Andrášiho

Peter Andráši mal dvoch synov a dve dcéry: Mateja I., Jána, Katarínu a Annu. Všetky deti sa narodili ešte v Sedmohradsku. Starší syn Matej I. sa po otcovej smrti v roku 1591 stal krásnohorským hradným kapitánom. Už 16. novembra 1591 mu arcivoj-

⁵⁰ Tamtiež, s. 158

⁵¹ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 1, č. 1.

⁵² TAJTAK, L. c. d., s. 158 – 159.

⁵³ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 1, č. 4 a č. 6.

⁵⁴ Tamtiež.

⁵⁵ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 1, č. 17.

⁵⁶ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 2, č. 31 NB, TAJTAK, L. c. d., s. 159

⁵⁷ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 1, č. 2.

⁵⁸ Tamtiež, č. 25.

⁵⁹ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 2, č. 30.

voda Ernest prikázal, aby sa podriadil hornouhorskému hlavnému kapitánovi Krištofovi Tieffenbachovi.⁶⁰

Po nástupe do funkcie Matej I. Andráši žiadal cisára Rudolfa II., aby mu priznal ročný plat vo výške 600 zlatých, ktorý dostával aj Peter Andráši. Taktiež žiadal o ponechanie prenájmu štvrtiny desiatku Turnianskej stolice za 125 zlatých a vyplatenie otcovho výsluhového žoldu. Rudolf II. mu odpovedal, že prenášanie platu z otca na syna je síce neobvyklé, ale vzhľadom na zásluhy Petra Andrášiho mu udelil plat 200 zlatých a súhlasil aj s pokračovaním nájmu štvrtiny desiatku.⁶¹

Matej I. Andráši sa ako krásnohorský kapitán zúčastnil viacerých protitureckých výprav. Na začiatku tzv. pätnásťročnej vojny koncom r. 1593 sa zúčastnil spolu s oddielom 150 vojakov dobytia pevnosti Sobotka pri Rimavskej Sobotke a hradu Filákovu.⁶² So 104-členným oddielom sa tiež zúčastnil neúspešného obliehania Hatvanu v roku 1594 a so 100 vojakmi bojoval aj v komárňanskom pomocnom vojsku.⁶³

Andrášiovci boli vlastníkami krásnohorského panstva aj po r. 1592, kedy uplynula desaťročná záložná doba, pretože sľúbený majetok o veľkosti 150 poddanských usadlostí nedostali. Pri držbe panstva sa však nevyhli problémom, o ktorých sa dozvedáme z nedatovaného listu Mateja I. Andrášiho cisárovi. Matej I. sa sťažoval, že proti nemu intriguje Tomáš Séči (*Széchy*), ktorý sa snaží získať krásnohorské panstvo. Séči dokladal svoj nárok pravdepodobne tým, že jeho manželka Barbora Peréniová bola dcérou Kataríny Bebekovej. Ak by chcel Rudolf II. hrad niekomu darovať, Matej I. navrhol, aby ho daroval jemu, namiesto sľúbených 150 poddanských usadlostí. Ak by mu však hrad mal byť skutočne odobratý, žiadal donáciu na mestečká *Heczo* v Hevešskej stolici a *Keresztúr* v Zemplínskej stolici. Keďže počet poddanských usadlostí v týchto dvoch mestečkách bol menší ako 150, žiadal aj doplatenie rozdielu a preplatenie stavebných výloh na Krásnej Hôrke, ktoré ohodnotili cisárski komisari na niekoľko tisíc zlatých.⁶⁴

Posledná zmienka o Matejovi I. je v liste z 25. januára 1598.⁶⁵ Zomrel na ceste do Prahy niekedy v priebehu tohto roka, pretože v čase spisania závetu jeho matky Žofie Becovej v novembri 1598 bol už mŕtvy.⁶⁶ Zanechal jediného žijúceho syna Mateja II. Andrášiho, ktorý však bol v čase jeho smrti len niekoľkomesačným dieťaťom. Je tiež možné, že sa narodil ako pohrobok. Okrem tohto syna mal Matej I. aj dve dcéry – Katarínu a Žofiu.

Manželkou Mateja I. Andrášiho bola barónka Anna Pálfiová, dcéra baróna Jána Pálfiho, kapitána Levic a Taty, a Kataríny Korošiovej (*Körössy*). Toto manželstvo malo pre rod veľký význam. Prinieslo mu dôležité kontakty na najvyšších miestach, o čom sa

⁶⁰ Tamtiež, č. A.a.1.1.

⁶¹ Tamtiež, č. A.a.1.2.

⁶² ŠA Levoča, A-B, kr. 53, nespracované.

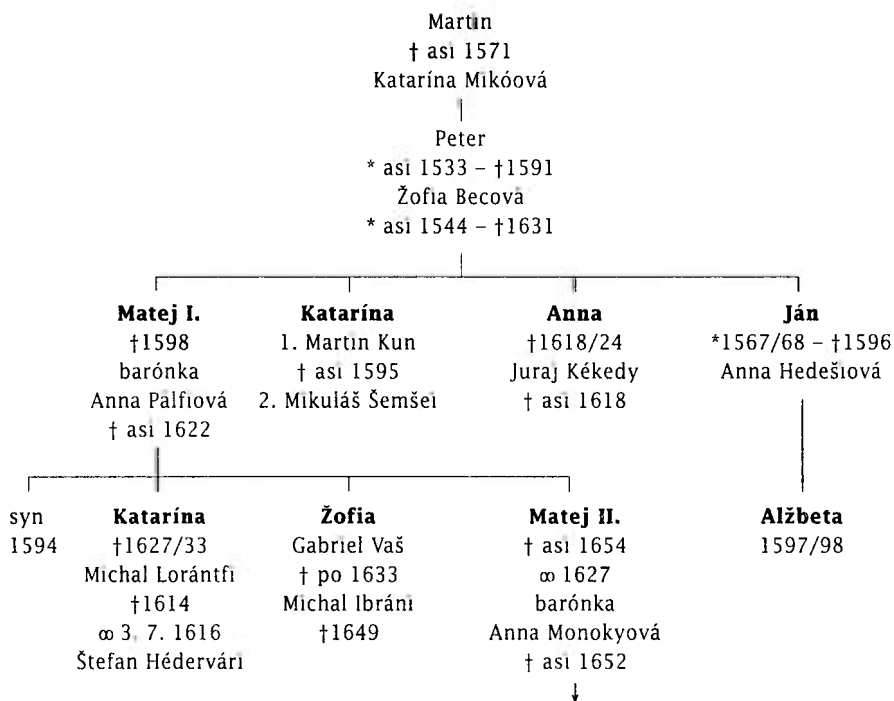
⁶³ Tamtiež.

⁶⁴ Tamtiež.

⁶⁵ ŠA Levoča, A-B, kr. 53, nespracované, staré č. MI.26.

⁶⁶ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 2, č. 30 NB.

Prvé generácie Andrášiovcov

Andrášiovcí presvedčili v r. 1600, keď im nebolo odobraté krásnohorské panstvo aj vďaka intervencii významného protitureckého generála Mikuláša Pálfiho a neskoršieho palatína Štefana Ilešháziho.⁶⁷ Anna Pálfiová bola ich neterou.

Mladší syn Petra Andrášiho Ján sa narodil v r. 1568. O jeho živote máme len veľmi málo informácií. Podobne ako jeho brat, aj on sa určite zúčastnil viacerých protitureckých výprav. Pramene však hovoria len o poslednej. Dňa 21. septembra 1596 obklúčili turecké vojská Jáger, ktorý sa po krátkom obliehaní vzdal. Ján Andrášii bol pri obliehaní zasiahnutý tureckou delovou guľou⁶⁸ a nakrátko sa dostal aj do zajatia. Jeho hrdinstvo pri obrane Jágru spomínal ešte v r. 1676 cisár Leopold I. v privilegiiu, ktorým povýšil Mikuláša Andrášiho do barónskeho stavu.⁶⁹

Ján Andrášii zomrel na následky zranenia – 17. novembra 1596 na Krásnej Hôrke – vo veku 28 rokov, 13 dní po prepustení zo zajatia. Pochovaný bol vo farskom kos-

⁶⁷ Tamtiež, č. 33 NB.

⁶⁸ NAGY, I.: c. d. I. Pest 1857, s. 37.

⁶⁹ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 11, č. 257.

tole v Rožňave.⁷⁰ Jeho náhrobnú dosku, podobne ako náhrobnú dosku jeho otca, preniesli do kaplnky hradu Kasna Hôrka niekedy po r. 1770.

Podľa literatúry bola Jánovou manželkou Anna Hedešiová (*Hegyessy*),⁷¹ s jej menom sme sa však v žiadnom písomnom prameni nestretli. Ján mal jednu dceru, Alžbetu, ktorá sa spomína v testamente Mateja I. Andrašiho z r. 1597.⁷² Žila ešte v októbri r. 1598.⁷³

Dcery Petra Andrašiho Katarína a Anna sa vydali za miestnych šľachticov. Prvým manželom Kataríny sa stal Martin Kun. Po jeho smrti sa niekedy okolo r. 1597 druhýkrát vydala za Mikuláša Šemšeia (*Semsey*).⁷⁴ Manželom Anny Andrašiovej bol Juraj Kékedy.

Žofia Becova, manželka Petra Andrašiho, sa narodila okolo r. 1544 v Sedmohradsku v starej a významnej sikulskej rodine. Jej rodičmi boli Pavol Bec a Katarína Dacóová (*Daczo*).⁷⁵ Táto rázna a vytrvalá žena, ktorá si zasluhuje samostatnú štúdiu, sa do popredia dostala po smrti svojho syna Mateja I., keď začala spravovať andrašiovský majetok a spolu s Annou Palfiovou brániť záujmy svojho vnuka Mateja II. Žila ešte 17. augusta 1631.⁷⁶ V nasledujúcich mesiacoch zomrela, pretože 24. januára 1632 sa spomína už ako nebohá.⁷⁷

Rodový erb

Rodový erb Andrašiovcov je všeobecne známy. Tvoria ho v modrom štíte na zelenej pažiti (kopci) proti sebe stojace zlaté levy, ktoré v predných zdvihnutých labách držia zlatú listovú korunu. Klenotom je rytier v striebornom brnení, ktorý v pravej zdvihnutej ruke drží meč. Ľavú ruku má ohnutú v bok. Prikrývadlá sú zlato modré.⁷⁸

⁷⁰ NAGY, I. c. d. 1. Pest 1857, s. 37.

⁷¹ Tamtiež, s. 36 – 37. FORGON, M.: *Gömör Kishont vármegye nemes családai 1.* Kolozsvár 1909, s. 46.

⁷² ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 2, č. 39.

⁷³ Tamtiež, č. 30 NB.

⁷⁴ Tamtiež, č. 39.

⁷⁵ DEÁK, F.: *Az alcsernátóni Damokos család nemzedékrendje.* Turul, 6, 1888, s. 99.

⁷⁶ ŠA Levoča, A-KH, I. oddel., fasc. 7, č. 150.

⁷⁷ Tamtiež, č. 151.

⁷⁸ SIEBMACHER, J. – CSERGHEÓ, G.: *Wappenbuch des Adels von Ungarn sammt den Nebenländer der St. Stephans Krone 1.* Nürnberg 1885 – 1887, s. 12, tab. 9.

K VÝVOJU DOLIAN A ICH SYMBOLOV

Neznáma erbová listina z roku 1582

Vladimír Rábik

Erbové listiny nepochybne patria medzi najatraktívnejšie dokumenty i témy heraldického výskumu. Vždy preto potešia ich nálezy. Kým pri šľachtických armálesoch sú do istej miery bežné (aj vzhľadom na to, že mnoho exemplárov je stále v súkromných rukách), v prípade erbových listín miest a mestečiek sa až tak neočakávajú. Predpokladá sa totiž, že sú už známe. Nie je však tomu celkom tak. Potvrzuje to aj prípad Dolian na území bývalej Bratislavskej župy (dnes v okr. Pezinok).

Doterajšie poznatky o symboloch Dolian

Základné a hlavné informácie o vývoji dolianskeho erbu priniesol v roku 1972 *Jo zef Novák* vo svojej dodnes neprekonanej práci o slovenských mestských a obecných erboch. Najstarší odtlačok pečatidla Dolian našiel na liste z 20. decembra 1634 a jeho hlavný motív popísal ako postavu vinohradníčky stojacej na kopci s dvoma strapcami hrozna v rukách. Renesančný tvar štítu mu dovolil konštatovať, že ide o staršie typárium zo 16. storočia, čo potvrdil aj ďalším údajom o liste mestečka z roku 1535, ktorý bol spečatený pečaťou richtára.¹ K obom pečatiam sa ešte vrátime.

V 90-tych rokoch 20. storočia sa symbolmi obce zaoberal *Ladislav Vrteľ*. Stojacu postavu v erbe interpretoval raz ako sv. Vendelína (s odvolaním sa na pečať z roku 1696) a potom – na základe odtlačku pečate z 18. storočia – ako postavu sv. Leonarda.² S touto interpretáciou figúry bol erb (vo forme novotvaru) v roku 1995 zapísaný aj do Heraldického registra Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a publikovaný.³

V roku 2001 obec vydala monografiu. Dalo by sa predpokladať, že v nej budú aj údaje o jej symboloch. Autori sa však téme osobitne nevenovali, zmieňujú sa len (s odvolaním sa na údaje publikované J. Novákom), že pečať z roku 1634 dosvedčuje v tomto období charakter Dolian ako mestečka (*oppidum*).⁴

Mysleli sme si, že týmto sa výpočet publikovaných prác uzatvára. Nebolo tomu tak. Ako pri ďalšom výskume vysvitlo, úplne nepovšimnutá zostala informácia autorskej dvojice Illéssy – Petkő, publikovaná ešte koncom 19. storočia. Podľa nej mali Dolany už 20. februára 1582 dostať od kráľa a cisára Rudolfa II. mestskú pečať (*város pecsetje*), čo malo byť zaznamenané v štvrtej kráľovskej knihe.⁵ Údaj i ďalšie skutočnosti okolo udelenia „pečate“ Dolanom sme sa rozhodli preskúmať.

¹ NOVÁK, J.: *Slovenské mestské a obecné erby* Martin 1972, s. 144.

² VRTEĽ, L.: *Osem storočí slovenskej heraldiky* Martin 1999, s. 181, 264.

³ KARTOUS, P. – VRTEĽ, L.: *Heraldický register Slovenskej republiky I* Martin 2000, s. 54 – 55. Výtvarný návrh erbu robil L. Vrteľ, spracovala ho D. Vrteľová.

⁴ ADAMKOVIČ, A.: *Dolany pri Častej* B. m. 2001 (ďalej ADAMKOVIČ), s. 36.

⁵ ILLÉSSY, J. – PETKŐ, B.: *A királyi könyvek* Budapest 1895, s. 159. Pozoruhodné je, že Illéssy v iných, len o niekoľko rokov mladších prácach, v ktorých sa venoval privilegiám mestečiek

Zo starších dejín obce

Doľany sa v písomných prameňoch objavujú až pomerne neskoro, najstarší známy doklad o dedine pochádza až z roku 1390. Bolo tu však už vtedy sídlo farnosti a vybudovaný kostol, ktorého farár bol spoločne s ostatnými farármi Bratislavského prepoštvania na čele s prepoštom Vavrincom obvinený v spore s ostrihomským kanonikom Martinom z machinácií so svätým olejom.⁶ V roku 1415 už Doľany vystupujú ako súčasť panstva hradu Červený Kameň.⁷ Spolu s panstvom sa v roku 1528 stali majetkom Alexeja Turzu z Betlanoviec,⁸ ktorý však hrad Červený Kameň predal v roku 1535 Raimundovi, Antonovi a Hieronymovi Fugerovcom z Augsburgu, s čím 1. januára 1536 vyjadril súhlas aj panovník.⁹

Všetky stredoveké (no aj novoveké) doklady zaznamenávajú Doľany iba pod nemeckým názvom *Otental* vo význame „Otovo údolie“,¹⁰ pretože dedinu vybuďovalo niekedy v priebehu 14. storočia pôvodne nemecké obyvateľstvo, ktoré tu dominovalo aj v novoveku. Ešte v roku 1635 vizitátor o farnosti v Doľanoch konštatoval, že v dedine je prevažná časť obyvateľstva nemecká a Slováci tu tvoria menšinu. Kňaz sa však staral, aby vždy na sviatky Narodenia Pána, Veľkú Noc a Turíce prichádzal pre potreby slovenského obyvateľstva do Dolian aj slovenský kňaz.¹¹ Tak aj slovenské obyvateľstvo, ktoré sem výraznejšie prenikalo len od 18. storočia, prevzalo pôvodný nemecký názov obce už len vo forme *Ompítal*. Ten bol napokon úradným názvom dediny až do roku 1948.¹²

Doľany sa prvýkrát označujú ako mestečko až koncom stredoveku. Nateraz najstarší doklad o tom nachádzame v knihe príjmov trnavskej farnosti sv. Mikuláša, v zápise z roku 1525.¹³ Stredoveký doklad o povýšení Dolian na mestečko však nie je známy. Ba skôr sa zdá takéto označenie Dolian v tomto období ešte neprimerané, pre-

a osobitne aj trhovým výsadám, už Doľany neuvádza, hoci súčasne s erbom dostali aj jarmočné výsady. Porov. ILLESY, J.: *Községi kiváltságsevelek jegyzéke*. Budapest 1898, tenže: *Vásárszabadalmak jegyzéke*. Budapest 1900.

⁶ Primási levéltár, Esztergom, Esztergomi főképtalan magán levéltára, L. 51, F. 1, Nr. 30 (*de Ottondal*). MALYUSZ, E. (ed.): *Zsigmondkori oklevéltár I. (1387 – 1399)*. Budapest 1951, s. 168, č. 1498.

⁷ BORSA, I. (ed.): *Zsigmondkori oklevéltár V. (1415 – 1416)*. Budapest 1997, s. 214, č. 685 (*Ottental*).

⁸ MOL Budapest, A 57 Magyar Kancelláriai Levéltár – Libri regii I, fol. 102 – 103.

⁹ Tamže, fol. 312.

¹⁰ Ďalšie doklady o stredovekom vývoji Dolian porov. BERANEK, J. F.: *Die deutsche Besiedlung des Preßburger Großgaus*. München 1941, s. 27; VARSÍK, B.: *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku*. Bratislava 1984, s. 108; HÁZI, J.: *Pozsony vármegye középkori földrajza*. Pozsony 2000, s. 433; NAGY, I. (ed.): *Sopron vármegye története Oklevéltár. II. (1412 – 1653)*, s. 364 – 366, č. 211 (listina Budinskej kapituly z roku 1451, *Ottental*).

¹¹ BEKE, M. (ed.): *Pázmány Péter egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1616 – 1637)*. Strigonium antiquum 3. Budapest 1994, s. 215 – 216.

¹² MAJTÁN, M.: *Názvy obcí Slovenskej republiky (vývin v rokoch 1773 – 1997)*. Bratislava 1998, s. 66, č. 397.

¹³ RÁBIK, V. (ed.): *Mestská kniha príjmov trnavskej farnosti sv. Mikuláša z roku 1495*. Rkp. Trnava 2005, č. 469. in *promontorio oppidi Ottntal*.

tože keď v roku 1535 červenokamenského panstva kupovali Fugerovci, ako mestečká sa ešte aj v introdukčnej listine Bratislavskej kapituly z 1. januára 1536 uvádzajú len Častá, Suchá nad Parnou a Dolné (Slovenské) Orešany, Doľany tu vystupujú len ako dedina (*possessio*).¹⁴ Potvrďuje to aj urbár panstva z roku 1543, v ktorom sa podrobne zaznamenávali údaje o výsadách jednotlivých sídel na panstve a ich správe, pričom o Doľanoch sa tu zdôrazňuje, že je to dedina bez osobitných výsad, no má slobodu. Pokiaľ išlo o správu dediny, právo voľby richtára mali obyvatelia Dolian len z povolenia zemepána. Okrem richtára však mala dedina aj štyroch prisažných, ktorých nazývali „mešťania“.¹⁵

Erbové a ďalšie výsady

Keď na prelome rokov 1535/1536 Fugerovci preberali hrad Červený Kameň, bolo toto panstvo v značne zuboženom stave. Už v mandáte Ferdinanda I. z 1. januára 1536 pre Bratislavskú kapitulou o vovedení Fugerovcov do jeho držby sa uvádza, že z dvadsiatich sídel (z ktorých tri boli mestečká) sedem bolo úplne spustnutých a vyľudnených a zvyšné boli značne zdevastované. Fugerovci sa preto v ďalšom období intenzívne a systematicky usilovali o ich povznesenie. Popri bezprostredných opatreniach vykonávaných prostredníctvom hospodárskych správcov sa pre panstvo snažili vymôcť aj osobitné privilégia. Tak sa im v roku 1566 od Maximiliána II. podarilo získať o. i. výsadu šestoročnej lehoty – oslobodenie od všetkých štátnych (riadnych i mimoriadnych) daní a služieb pre sedľakov, ktorí sa (kdekoľvek) na panstve usadili a skultivovali spustnuté usadlosti, poľnosti a vinice.¹⁶ Do tohto kontextu zapadajú aj trhové a erbové výsady, ktoré v roku 1560 získalo mestečko Častá¹⁷ a v roku 1582 aj Doľany.

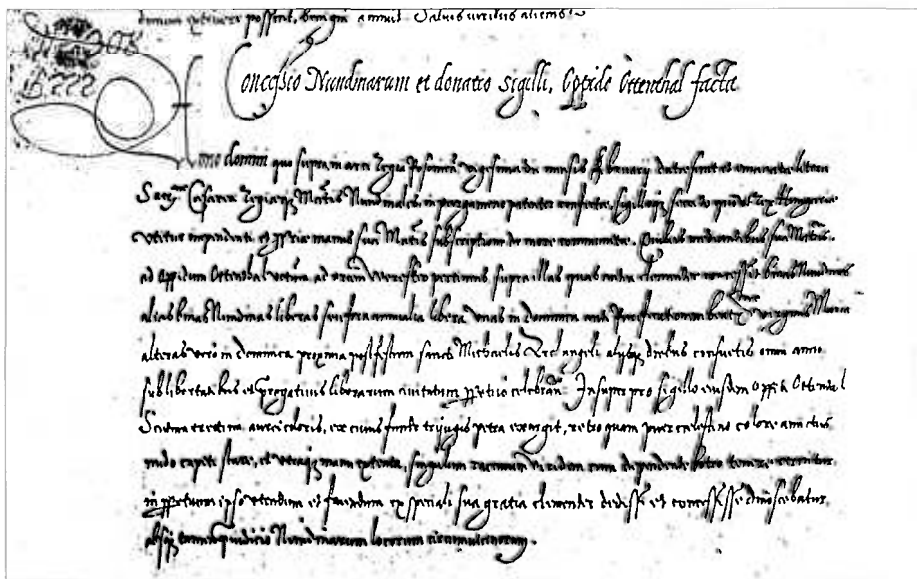
V štvrtej Kráľovskej knihe je totiž skutočne záznam o tom, že panovník 20. februára 1582 vydal na Bratislavskom hrade osobitnú výsadnú listinu, ktorou povolil mestečku Doľany, patriacom k hradu Červený Kameň, dva výročné jarmoky – prvý v nedeľu a v nasledujúce dni pred sviatkom Očisťovania Panny Márie (2. február)

¹⁴ ŽUDEL, J. *Osídlenie a pohyb obyvateľstva na Červenokamenskom panstve za Fugerovcov v rokoch 1535 – 1583*. In: Historický časopis, 13, 1965, 4, s. 576.

¹⁵ MARSINA, R. – KUŠÍK, M. (ed.): *Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku I*. Bratislava 1959 (ďalej Urbáre 1), s. 83. *Ottentall. Ist ain dorf, hat kain gericht, noch sonndern freyhait ... Haben ainen richter ... vier geschworen, die sy purger nennen* ... Podľa ŽUDEL, J. *Fugerovci na Červenom Kameni 1535 – 1583*. Bratislava 1991, s. 40, sa Doľany stali mestečkom niekedy v rokoch 1544 – 1550.

¹⁶ Podrobnejšie porov. ŽUDEL, J. *Osídlenie* ... c. d., s. 572, 576, 591.

¹⁷ SA Bratislava, pobočka Modra, Mestečko Častá, č. 1. Porov. aj Častá Častá 1993, s. 2 – 5 (v prepise a preklade od J. M. Dubovského). Na margo Častej treba podotknúť, že mestečko disponovalo koncom stredoveku ešte staršou výsadnou listinou, ktorá popri trhových výsadách obsahovala aj udelenie erbu. K jej vydaniu došlo najneskôr pred rokom 1511, no v roku 1543 už bola stratená, ako to konštatuje aj urbár červenokamenského panstva z toho istého roku. Porov. *Urbáre I*, s. 70. Podľa tohto zaznamu však udelený erb predstavoval zlatý kôl v (modrom?) štíte, interpretovaný ako lúč. Podrobnejšie RABIK, V. (ed.) *Privilegia civica heraldica nec non sphragistica Slovaciae*. Rkp. Trnava 2005, pod č. *19.

Záznam v kralovských knihach, zv. IV, fol. 309
 Királyi könyvek I. MOL-Arcanum adatbázis kft. Budapest b. r. CD

Bratislavský hrad, 20. február 1582

Rudolf II. cisár a uhorský kráľ udeľuje mestečku Dolany, patriacemu pod hrad Červený Kameň, vysadu konat dva výročné trhy, prvý na nedelu pred sviatkom Očistovania Panny Marie, druhý na najbližšiu nedelu po sviatku sv. Michala Archanjela. Panovník ďalej udeľuje mestečku erb v zlatom štíte za kamenným trojvrším stojaci nahý chlapec s obnaženou hlavou a rozpatými rukami, v ktorých drží po jednom zelenom strapci hrozna s bobulami.

Original, pôvodne napísaný na pergameni s podpisom panovníka a privesenou tajnou pečatou sa nezachoval, zmienka o listine podľa kralovských knih uložených v Magyar Országos Levéltár Budapest, A 57 – Magyar Kancellariai Levéltár, Libri regii IV, fol. 309 (R).

Reg. ILLÉSY, János – PETTKÓ, Béla: A királyi könyvek. Budapest 1895, s. 159 (mad.)

Anno Domini, quo supra (1582) in arce regia Posoniensi vigesima die mensis februarii datae sunt et emanatae literae sacratissimae caesareae regiaeque maiestatis nundinales in pergameno patenter confectae, sigilloque, quo rex Hungariae utitur, impendenti, et propriae manus suae maiestatis subcriptione de more communitate, quibus mediantibus sua maiestas ad oppidum Otenthal¹ vocatum, ad arcem Wereskeo² pertinens, supra illas, quas³ .....³. Insuper pro sigillo eiusdem oppidi Otenthal¹ scutum erectum aurei coloris, ex cuius fundo tryugis petra exurgit, retro quam puer caelestino colore amictus, nudo capite stare et utraque manu extenta, singulum racemum viridem cum dependente botro, tenere cernitur, in perpetuum ipso utendum et ferendum ex speciali sua gratia clementer dedisse et concessisse dinoscebatur.

¹ Dolány

² Hrad Červený Kameň

³⁻³ Nasleduje text s formuláciou o udelení trhových vysad.

a druhý v najbližšiu nedelu po sviatku sv. Michala Archanjela (29. september). Zároveň – čo nás v súvislosti s hľadaním dôkazov o udelení pečate“ osobitne zaujalo – udelil Dolanom aj erb. Jeho popis bol nasledovný: *v zlatom štíte za kamenným trojvrším stojaci chlapec odetý v nebeskej farbe* – teda nahý – s obnaženou hlavou a rozopatými rukami, v ktorých drží po jednom zelenom strapci hrozna s bobulami*¹⁸

Zo záznamu sa už nedozvedáme, či listina obsahovala aj miniatúru, ale je to veľmi pravdepodobne, pretože miniatúru udeleného erbu obsahovala aj erbová (a trhová) listina Častej, ba bola súčasťou aj iných erbových listín vydávaných mestiečkam v tomto období.

Udelenie erbu spolu s trhovými výsadami nebolo totiž v uhorskom prostredí výnimočným javom. Ba skôr naopak išlo o bežnú prax uhorských panovníkov. Nepochybne zaujímavé pritom je, že takéto postup uplatňovali výlučne len vo vzťahu k mestiečkam, nikdy nie mestám (a najmä nie slobodným kráľovským mestám). Často pritom išlo o výraz povýšenia sídla na mestiečko a teda aj o formálne završenie jeho dlhšie trvajúceho vývoja a potvrdenie jeho nového hospodársko-administratívneho postavenia.

Zatiaľ najstarším známym dokladom tejto praxe je prípad Dolných (Slovenských) Orešian, ktoré boli v rokoch 1490 – 1511 Vladislavom II. povýšené na mestiečko, pričom získali nielen trhové výsady, ale aj erb. Listina sa však už dnes považuje za *deperditum* (stratenú).¹⁹ Najstarší zachovaný doklad tohto druhu tak predstavuje erbová listina z roku 1503, vydaná tiež Vladislavom II. pre mestiečko Oslany.²⁰

Na panstve Červený Kameň niekedy pred rokom 1511 získala trhové výsady spolu s erbom aj Časť, no ani táto listina sa nezachovala.²¹ Chronologicky ďalšími podobnými známymi prípadmi sú výsadné listiny Domaníže z roku 1559,²² už spomínaný prípad Častej z roku 1560²³ a napokon v roku 1565 opäť Oslan (kedy bola potvrdená ich výsadná listina z roku 1503).²⁴

Pod vlastnými symbolmi

Udelený erb Dolany nepochybne skoro uviedli do praxe a používali na svojich pečatiach. Jednou z nich bola aj tá, ktorú sme spomínali v úvode a z ktorej svojho času čerpal poznatky o symboloch Dolian J. Novák. Išlo o pečať z listu, ktorý richtár a rada mestiečka 20. decembra 1634 adresovali trnavskej mestskej rade; odtlačena

¹⁸ MOL Budapest, A 57 Magyar Kancelláriai Levéltár – Libri regii IV, fol. 309. Porov. v prílohe

¹⁹ *Urbare I*, s. 91. Porov. NOVÁK, J.: c. d., s. 146.

²⁰ ŠA Nitra, Zbierka listín Nitrianskej zupy, č. 102 (st. sign. Fasc. 12, No. 4). Listina sa zachovala v konfirmácii Maximiliána II. zo 4. mája 1565, ktorej text sa zachoval až v ďalšej konfirmácii od Leopolda I. z 23. novembra 1697.

²¹ Porov. pozn. 17.

²² RÁBIK, V.: *Výsadná listina mestiečka Domaníže z roku 1559 (diplomaticko-paleografická a obsahová analýza)*, in: *Vlastivedný zborník Považia* 21, 2002, s. 211 – 220 (tam aj text listiny).

²³ Porov. pozn. 17.

²⁴ Porov. pozn. 22.

bola do čierneho vosku. Stvárnenie erbu v nej zodpovedá zneniu erbovej listiny, je preto veľmi dobre možné, že verne kopíruje pôvodnú miniatúru. V liste sa uvádza, že ide o menšiu pečať,²⁵ z čoho vyplýva, že Dolány v uvedenom období používali aj väčšiu pečať. Jej podobu, ani iné, staršie doklady o používaní obecných pečatí v Dolanoch však nateraz nepoznáme.

Spomínaná menšia pečať Dolian má okrúhly tvar s Ø 24 mm, pričom jej vonkajší lem tvorí perlovec. Pečatné pole vyplňa štít ešte renesančného tvaru (jeho bočné steny sú prehnuté dovnútra), no po krajoch zdobený už ranobarokovými rozvilinami. Kruhopsis tvorí sústredený majuskulný nápis *SIG • OP • OT||TENTHAL* (= *Sigillum oppidi Otenthal*), rozložený po bočných okrajoch pečatného poľa.

Zatiaľ najstarším dokladom o diplomatickej činnosti obce zostáva list richtára a prisažných adresovaný mestskou radou Trnavy 14. augusta 1535, spečatený prsteňovou pečaťou richtára, odtlačenou do čierneho vosku. Pečať má okrúhly tvar s Ø 18 mm a jej pole vyplňa neskorogotický tzv. kolčí štít, ktorého figúru tvoria tri ruže vo váze, nad štítom sú potom majuskulné iniciálky *H L*.²⁶ Táto pečať je dokladom bežnej praxe, že pred zavedením pečatí korporácií (v tomto prípade mestečiek), ich funkciu plnili osobné pečate ich reprezentantov. Je tiež jedným z mnohých dokladov toho, že v uvedenom období pečate s vlastnými (heraldizovanými či neheraldizovanými) znakmi popri šľachticoch a mešťanoch – zámožnejších obyvateľoch miest a mestečiek – používali aj richtári menších obcí. To je však už iná kapitola.

Dalšie výsady

Vráťme sa ešte k vývoju Dolian. V prípade trhovej a erbovej listiny z roku 1582 nešlo o prvú výsadnú listinu udelenú tomuto mestečku, pretože už 26. marca 1580 cisár a kráľ Rudolf II. vydal v Prahe listinu, ktorou na osobnú žiadosť Marka, Jána, Jakuba a Oktáva Fugerovcov povolil konať v Dolanoch iné dva výročné jarmoky: prvý na najbližšiu nedeľu Exaudi pred Turícami a druhý na najbližšiu nedeľu pred sviatkom sv. Bartolomeja (24. augusta).²⁷ Koncom 16. storočia sa teda v Dolanoch mohli

²⁵ ŠA Bratislava, pobočka Trnava, Magistrát mesta Trnavy, Missiles – 20. 12. 1634 *mit unserung gamanius (!) marckts klainern Insigill zugeshickt werden ... Richtar und Rath dasebst (Otenthal)*.

²⁶ Tamže – 14. 08. 1535. Je možné, že iniciálky *H L* patrili obyvateľovi Dolian Hansenovi Lanngovi, o ktorom sa v urbári z roku 1543 píše, že predal svoju polovičnú usadlosť prisťahovalcovi Vavrincovi Schneiderovi. Porov. *Urbäre I*, s. 85. *Lorenntz Schneider hat ain halben hof ... von Lanng Hansen erkaufft*. Pozoruhodné ešte je, že pri liste Dolian z roku 1535 je dnes voľne uložená aj ďalšia pečať, pôvodne prítlačená do čierneho vosku cez clonu, vďaka čomu sa zachoval jej tvar. Pochádza nepochybne od typára už z 15. storočia a hoci je veľmi poškodená, možno v jej pečatnom poli vidieť stojacu postavu s brašňou, ktorá v pravici drží palicu. Žiaľ, kruhopsis je nečitateľný, no tvorí ho gotická minuskula. Nie je však známe, aký vzťah má táto pečať k uvedenému listu Dolian, pretože nikde na ňom nie sú viditeľné prípadné stopy po (azda) pôvodnom umiestnení pečate.

²⁷ MOL Budapest, A 57 Magyar Kancelláriai Levéltár – Libri regii IV, fol. 219 *ad oppidum Otental vocatum ad arcem Wereskeo pertinens ... binas nundinas liberis seu fora annualia libera, unas in dominica Exaudi proxima ante festum Sacri Penthecostes, alteras vero in dominica proxima ante festum beati Bartholomei apostoli ... omni anno*.

Pečať Dolian z 18. storočia.
Foto: Adamkovič, A.: *Dolány pri Častej*,
2001, s. 70

Pečať dolianskej fary z roku 1822
Foto: Adamkovič, s. 70

konat' až štyri výročné jarmoky a mestečko malo aj všetky ďalšie predpoklady pre úspešný rozvoj.²⁸

V roku 1629 dostali Dolány novú výsadnú listinu, ktorou Ferdinand II. na intervenciu bratislavského župana Štefana Pálfiho a žiadosť richtára, prisažných a ostatných mešťanov a obyvateľov mestečku nanovo udelil právo usporadúvať štyri výročné jarmoky. Ich termíny sa nie vždy kryli s termínmi z predchádzajúceho obdobia (podľa výsadných listín z rokov 1580 a 1582), hoci podľa znenia listiny ich panovník (s jedinou výnimkou) len potvrdzoval. Dozvedáme sa tak, že prvý jarmok sa mal konať v nedeľu *Reminiscere* (v druhú pôstnu nedeľu), druhý jarmok v nedeľu *Exaudi* (najbližšia nedeľa pred Turícami), tretí jarmok 6. augusta (slávil sa vtedy sviatok *Premenenie Pána*) a napokon posledný jarmok panovník na osobitnú žiadosť Dolancov preniesol z pôvodného termínu 6. novembra na nový termín 14. októbra. Ako dôvod sa pritom uvádza, že na 6. novembra pripadá slávenie zasvätenia tamojšieho kostola (presnejšie kaplnky) v Dolanoch sv. Leonardovi a jarmok, ak by sa konal v tom termíne, by mohol narušovať priebeh bohoslužieb.

Napokon panovník ešte obyvateľom Dolian udelil aj právo týždenných trhov, ktoré sa mali konať vždy v nedeľu. V listine sa osobitne podotýka, že uvedené jarmoky a trhy obyvateľa Dolian konávali takto aj v minulosti a mali na ne aj výsadné listiny, ktoré sa však stratili „*počas nepokojov za ostatných domácich povstaní*“.²⁹ Išlo najmä o povstanie Gabriela Betlena, ktorý v rokoch 1619 – 1626, keď definitívne opustil zá-

²⁸ ŽUDEL, J.: *Osídľovanie Červenokamenského panstva koncom 16. storočia*. In: Zborník príspevkov k slovenským dejinám. Bratislava 1998, s. 273.

²⁹ MOL Budapest, A 57 Magyar Kancelláriai Levéltár – Libri regii VII, fol. 894 – 895: ... *in quarum nundinarum usu iidem oppidani Otenthaliensenses sese antea quoque perstitisse vero literas suas privilegiales proximis intestinarum seditionum tumultibus amisisse perhibentur...*

padné Slovensko, striedavo držal vo svojej moci aj blízku Trnavu a jeho vojaci často pustošili okolie. V tomto ohľade sa nenechali zahanbiť ani cisárske vojská.³⁰

Z textu uvedenej listiny teda vieme aj konkrétne, že výsadné listiny Dolian z rokov 1580 a 1582 sa stratili práve počas týchto vojenských operácií, čo bol napokon aj dôvod, pre ktorý zostali do našich čias neznáme. Nemohol ich použiť ani Juraj Fándly, ktorý neskôr podrobne opísal dejiny mestečka. Podobne ako my, poznal tiež iba listinu Ferdinanda II. z roku 1629.³¹

Napokon treba ešte uviesť, že v mestskom erbe Dolian predsa len došlo niekedy v druhej polovici 17. a najmä v 18. storočí k zmene vnímania erbovej figúry smerom k hagiografickému motívu. Chlapca – mladíka v pečatiach (erbe) vystriedala postava svätca, ktorého L. Vrteľ interpretuje ako sv. Leonarda.³² K tomuto svätcovi skutočne už od stredoveku prechovávali v Dolanoch hlbokú úctu a zasvätili mu aj spomínanú kaplnku, postavenú už koncom 14. storočia.³³ Pre svoj pútnický charakter bola známa v širokom okolí a jej význam v duchovnom živote dediny vyzdvihoval už vizitátor v roku 1635 s poznámkou, že bohoslužby sa tu konajú vždy v prvú nedeľu v mesiaci.³⁴

Vďaka načrtnutej genéze erbovej figúry sv. Leonarda možno doliansky erb považovať – medzi erbami s hagiografickými motívmi – za osobitý. Doterajšie poznatky o vývoji takýchto erbov našich obcí a mestečiek (i viacerých miest) poukazujú na to, že zvyčajnejšou – pri voľbe ich obsahu – bola voľba farského patróna. Tým bola v prípade Dolian sv. Katarína Antiochejská,³⁵ pričom aj o samotnom farskom kostole platí konštatovanie, že jeho najstaršia stavebná fáza pochádza už z druhej polovice 14. storočia. Symbolika sv. Kataríny sa však v Dolanoch uplatnila len v prípade farských pečatí, ako to potvrdzujú doklady z 19. storočia.³⁶

³⁰ Porov. *Dejiny Trnavy*. Bratislava 1989, s. 77 – 78.

³¹ FÁNDLY, G. *Historia de oppido Ottenthal et de eius memorabilibus*. Rkp. 1810, s. 16 (Főszékesegyházi könyvtár Esztergom). Podľa Fándlyho aj ADAMKOVIČ, s. 70.

³² Porov. VRTEĽ, L. c. d., s. 181, 264. Pečať z 18. storočia publikuje aj ADAMKOVIČ, s. 70.

³³ *Súpis pamiatok na Slovensku I*. Bratislava 1977, s. 311.

³⁴ BEKE, M. (ed.) *Pázmány Péter egyházlátogatási jegyzőkönyvei*, s. 215.

³⁵ TROCHTA, J. *Zoznam fár Slovenska I. Bratislavská stolica*. Rkp. Bratislava: Historický ústav SAV 1964, s. 39. MEZÓ, A. *Patrocíniumok a középkori Magyarországon*. Budapest 2003, s. 166. *Esztergomi főegyházmegye II. (L – Z)*. Esztergom 2000, s. 128 – 129, č. 583.

³⁶ ADAMKOVIČ, s. 69 – 71.

KOLOMAN BANŠEL A JEHO KORENE

Ján Žilák

Každá obec či mesto má svojich rodákov, na ktorých je pyšná a hrdo sa k nim hlási. Pre malú novohradskú dedinku Točnica (dnes v okrese Lučenec) je takouto osobnosťou nepochybne Koloman Banšel (1850 – 1887), evanjelický kňaz, básnik a spisovateľ, ktorý sa tu narodil a prežil prvé tri mesiace svojho života.

Starí rodičia

Kolomanove korene siahajú po starom otcovi Pavlovi Banšelovi (*Bansell, Banschel, Banzsel*) do bližšie neurčenej lokality v Sliezsku. Tohto stareho otca sme spolu s bratom Adamom – obaja boli pivovarníci – objavili v roku 1827 v dnešnej Ľuboreči. Annu, Pavlovu manželku a Kolomanovu starú matku, tu vtedy prizvali k jednému krstu ako krstnú mamu.¹ Pochádzala z Viesky v dnešnom okrese Veľký Krtíš. Kedy a kde sa za Pavla Banšela vydala, sa nám nepodarilo zistiť. Vo Vieske do roku 1829 to však nebolo.

Manželia mali jediného syna Jána. Narodil sa 31. januára 1829 a pokrstili ho 5. februára 1829 v Ľuboreči. Krstnými rodičmi boli tunajší pán farár Jozef Ľudovít Petian (*Petényi*) a Anna Rožňajová (*Rosnyai*).² Rodina dlhodobo žila v Ľuboreči. Pavol tu zomrel 16. januára 1850 vo veku 63 rokov – na následky nejakých ťažkostí s pečeňou. Manželka (Anna) ho prežila o dva roky. Ona však zomrela v Maškovej (13. marca 1852 vo veku 60 rokov) u syna učiteľa, ktorý už v tomto čase pôsobil v spominatej obci.³

Rodičia a súrodenci

Ján Banšel, Kolomanov otec, získal základné vzdelanie v rodnej obci, no chodil aj do škôl v Lučenci a Banskej Štiavnici. Po ich skončení bol pomocným učiteľom v Turcom Poli a Maškovej, potom krátko riadnym učiteľom v Kotmanovej a od roku 1850 v Točnici.⁴ Kedy a kde sa oženil s Annou Tomčaniovou, sa nám nepodarilo zistiť. Jeho manželka (Kolomanova matka) bola rodičkou z Poltára. Narodila sa 13. decembra 1827 v rodine tunajšieho notára, zemana Vojtecha Tomčaniho a Judity Markusovej. Jej otec pochádzal z Turca, z Tomčian, matka z Tomášoviec.⁵

Manželstvo Banšelovcov bolo požehnané deviatimi deťmi. Najstarší z nich – syn Koloman – sa narodil 26. augusta 1850 v Točnici. Krstil ho Ján Geduly, tomášovský evanjelický farár. Krstnými rodičmi boli Daniel Maróthy, farár zo Závady, a Zuzana Dedinská, evanjelická pani fararka z Maškovej.⁶

¹ Štátny archív Banská Bystrica, fond Zbierka cirkevných matrik (ďalej len ZCM), Ľuboreč, ev. matrika narodených, s. 179.

² Tamže, s. 1.

³ ZCM, Ľuboreč, ev. matrika zomrelých, s. 61, Maškova, ev. matrika zomrelých, s. 232.

⁴ Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine, Adamovič, Š.: *Dejiny ev. a. v. novohradského seniorátu*. Sign. 107 K16 (Maškova).

⁵ ZCM, Poltár, ev. matrika narodených, s. 60.

Koncom roku 1850 sa Ján Banšel stal učiteľom v Maškovej. Tu malému Kolomanovi pribudli ďalší surodenci, temer len sestry: 6. novembra 1852 Ema Vilhelmina (zomrela v dojčenskom veku 19. mája 1853), 31. marca 1854 Emilia, 19. septembra 1855 Vilhelmina, 26. apríla 1858 Emanuela (zomrela 8. februára 1865) a 26. septembra 1861 Helena Mária. Po nich prišiel na svet ešte Karol, brat narodený 8. januára 1864, ktorý však vzápätí tiež zomrel (12. januára 1864).⁷

Druhá matka

Krátko po tomto synovi zomrela Kolomanovi vo veku 34 rokov aj matka.⁸ Štyri nezaopatrené deti donútili otca vdovca Jána Banšela uzavrieť druhé manželstvo. Stalo sa tak 29. novembra 1864 v Budikovanych, okres Rimavská Sobota. Tu, v miestnom evanjelickom kostole, vstúpil do nového manželského zväzku so slobodnou, 36-ročnou Rozáliou Laciakovou, dcérou učiteľa Jána Laciaka a Kataríny Ráčikovej.⁹

Z tohto manželstva pochádzali synovia Ján Pavol Miloslav (nar. 6. októbra 1865, zomrel 11. februára 1870 na týfus) a Ján Branibor (nar. 25. júla 1871), ktorý ale tiež zomrel ešte ako dojča (17. februára 1874).¹⁰

Koloman tak ostal jediným mužským potomkom v rodine. Jeho rodičia odišli do večnosti pomerne rýchlo za sebou – v roku 1883: nevlastná matka Rozália 17. apríla (zomrela na zápal pľúc vo veku 54 rokov), otec Ján 23. mája 1883.¹¹

Sestry

Všetky tri Banšelove sestry sa sobášili v Maškovej. Najstaršia Emilia sa vydala 27. októbra 1874 za Juraja Molnára, rodáka z Poltára a v tom čase učiteľa v Madačke.¹²

Aj mladšia Vilhelmina sa 18. apríla 1876 vydala za učiteľa – 24-ročného Emila Droša rodom z Prahy pri Lučenci, bydliskom v Budinej (jeho otec Jozef tu bol učiteľom). Sobašil ich Vilhelminin krstný otec Daniel Maróthy, luborečsky evanjelický farár.¹³ Od roku 1881 žili v Polichne.

Po smrti rodičov sa 7. októbra 1883 v Maškovej vydala aj najmladšia zo súrodencov Helena Mária. Jej súputníkom sa stal Pavol Styk, maškovský učiteľ, ktorý sa narodil 12. januára 1857 v Poltári ako syn tamojšieho učiteľa Gustava Styka a Amálie Reguliovej. V roku 1906 si priezvisko pomadarčil na *Szende*.¹⁴

⁶ ZCM, Tomašovce, ev. matrika narodených, s. 192.

⁷ ZCM, Mašková, ev. matrika narodených, s. 169 – 170, 175 – 176, 181 – 182, 191 – 192, 205 – 206; zomrelých, s. 135, 167, 158.

⁸ Tamže, ev. matrika zomrelých, s. 158.

⁹ ZCM, Budikovany, ev. matrika sobášených, s. 33.

¹⁰ ZCM, Mašková, ev. matrika narodených, s. 219 – 220, 225, zomrelých, s. 175, 186.

¹¹ Tamže, ev. matrika zomrelých, s. 10 – 11.

¹² Tamže, ev. matrika sobášených, s. 81. Juraj Molnar, nar. 1. 8. 1849 v Poltári, syn notára Juraja Molnára a Márie Slivkovej – ZCM, Poltár, ev. matrika narodených, s. 132.

¹³ ZCM, Mašková, ev. matrika sobášených, s. 83.

¹⁴ Tamže, s. 5, Poltár, ev. matrika narodených, s. 183.

Koloman Banšel (1850 – 1887), evanjelický kňaz,
- básnik a spisovateľ.

Osudy Kolomana Banšela

Rastúci Koloman získal základné vzdelanie pri otcovi v Maškovej a Lučenci. Neskôr navštevoval evanjelické lýceum v Banskej Štiavnici a prvé slovenské ev. a. v. gymnázium vo Veľkej Revúcej. Po skončení stredoškolských štúdií študoval v rokoch 1868 – 1871 teológiu v Prešove, kde literárne spolupracoval s Pavlom Országhom Hviezdoslavom. V roku 1871 sa stal vychovávateľom u statkára Štefana Beliczaya v Gerendáši pri Békešskej Čabe. Už po roku však odišiel do Bazileja (vo Švajčiarsku), aby sa v roku 1873 vrátil do Uhorska, zamestnal v redakcii Slovenských novín v Pešti a v tom istom roku znova stal vychovávateľom v Gerendáši.

Ako bolo vtedy bežné, aj Koloman mal po svojom učiteľskom pôsobení nastúpiť cestu kňaza. Začal ju ako kaplán v Sámsonháze (v Novohradskej župe, dnes na území Maďarska), odkiaľ ho cirkevníci z Veľkého Lomu v roku 1875 povolali za svojho farára. Pobudol tu ale krátko, lebo už začiatkom roku 1876 sa stal riadnym evanjelickým farárom v Maškovej. Nebolo mu však súdené naplniť poslanie kňaza. Pri pohreboch ho stále častejšie zastupoval vlastný otec-učiteľ – až do konca roku 1879, kedy u Kolomana vyvrcholili depresie. Tie boli dôvodom, že z úradu nakoniec odstúpil a jeho miesto zaujal Ondrej Šolc (Kolomanov otec mu až do smrti pomáhal).

Chorobou trápený Koloman sa liečil vo Viedni. Posledné dva roky života prežil v biede a zabudnutí v Lučenci, kde v záchvate depresii 28. marca 1887 spáchal samovraždu (zastreliť sa). Dňa 30. marca 1887 ho na lučenskom cintoríne pochoval Jozef Margóči, miestny farár.¹⁵

Z jeho literárnej tvorby spomeňme prvé verše, ktoré uverejnil v časopisoch *Svit a Bubon* (1867). Básne publikoval aj v časopisoch *Sokol*, *Dennica*, *Ježibaba*, *Dunaj*, *Orol*, v almanachoch *Minerva* a *Živena*. Uverejňoval tiež cestopisné črty a krátke prózy. Najvýznamnejšou z nich bola historická novela *Atalanta* (1873), v ktorej zobrazil odmietavý postoj svojej generácie ku generácii otcov.¹⁶

¹⁵ ZCM, Lučenec, ev. matrika zomrelých, s. 403.

¹⁶ *Slovenský biografický slovník 1*. Martin 1986, s. 138.

SPORNÝ PORTRÉT BARBARY DE PRATO

Peter Novosedlík

V zbierkach múzea na Červenom Kameni sa nachádza veľa portrétov. Jedným z nich je i údajný portrét barónky Barbary de Prato (1685 – 1719), ktorá žila v talianskom Tridente. Podľa údajov na katalogizačnom lístku dielo vzniklo v období 1740 – 1760 a na Červený Kameň ho priviezli z Hlohovca v roku 1951.¹ Keďže pôsobím vo Vlastivednom múzeu v Hlohovci, začal som sa oň zaujímať. O otázky nebola núdza: Kto bola Barbara de Prato? Aký vzťah mala k nášmu územiu? Ako sa jej obraz dostal k nám?

Údaje z obrazu

Niektoré odpovede ponúkal samotný portrét. Latinský nápis na jeho pravej strane: *BARBARA CATHARINA FELICAE / CHRISTOPHORI BARONIS DE PRATO SCYUNZANI DOMINI ET PINCERNAE / HEREDITARY ECCLESIAE ET PRINCIPATUS TRIDENTM ET MAGDALEN / AE COMTIS DE SPAUR ET VALOER FILIA / COMITIS VICENTI DE MIGAZZY UXOR* hlása (v preklade), že na obraze sa nachádza *Barbara Katarína, dcéra Felixa Krištofa, baróna de Prato, pána Segonzana a dedičného stolníka biskupstva v Tridente, a Magdalény, grófy de Spaur a de Valer, manželka Vincenta, grófa de Migazzi*.

Vyobrazené erby – heraldicky vpravo grofsky erb Migazziovcov, heraldicky vľavo barónsky erb rodu de Prato – tiež potvrdzujú, že na obraze by mala byť manželka grófa Migazziho, rodená de Prato. Maliar namaloval len štíty erbov. Ich vzhľad možno popísať nasledovne. Štít Migazziovcov je štvrtý – v 1. a 4. poli je na čiernom podklade zlaté sinko, v 2. a 3. poli na striebornom podklade čierna veža s cimburím. Z heraldicky pravej hornej časti do heraldicky ľavej dolnej časti štítu prechádza modré brvno s tromi zlatými laliami.² Zobrazenie v podstate zodpovedá publikovaným vyobrazeniam a popisom, len veže sú tu namalované zlato, nie na čierne.

Štít erbu de Pratovcov na obraze je tiež štvrtý. Prvé a štvrté pole je rozdelené – v hornej časti je na zlatom podklade strieborný holub so zelenou ratolesťou v zobáku, v dolnej časti sú na striebornom podklade dva modré (tiež červené) šikmé pásy. V 2. a 3. poli je na červenom podklade strieborná píla so zlatými rukoväťami.³ I to-

¹ Olejomalba má oválny tvar, rozmery 80 x 62 cm, jej inventárne číslo v SNM – Múzeu na Červenom Kameni v Častej je O-184.

² CSERGHÖ, G. von *Wappenbuch des Adels von Ungarn sammt den Nebenlandern der St. Stephans Krone. Heft 15 – 21.* Nürnberg 1889 – 1890, s. 419, Taf. 310.

³ J. Siebmacher's *grosses und allgemeines Wappenbuch in Verbindung mit mehreren neu herausgegeben und mit historischen, genealogischen und heraldischen Notizen begleitet von dr. Otto Titan von Hefner.* 4/1. *Der Adel der gefürsteten Grafschaft Tirol.* Nürnberg 1857, s. 14, Taf. 16.

Údajný portrét Barbary de Prato (1685 až 1719) z múzea na Červenom Kameni

Erb Migazziovcov a de Pratovcov
Fotografie: Alexander Psica

to vyobrazenie v podstate zodpovedá publikovaným údajom, len v spodnej časti 1. a 4. poľa maliar nenamaľoval dva, ale tri červené pásy a v hornej časti 1. a 4. poľa pri-maľoval pod holuba zelený podklad.

Ako som už spomenul, obraz mal podľa dokumentácie na Červenom Kameni vzniknúť v období 1740 – 1760. S týmto datovaním sa dá súhlasiť, domnievam sa však, že je ho možné i spresniť – do 40-tych rokov 18. storočia. Hovorí za to odev a účes portrétovanej osoby. S podobnou úpravou ženských šiat i účesov sa stretáva-me na zobrazeniach datovaných práve do tohto obdobia.⁴

Pôvod a osudy Barbary de Prato

Údajov, ktoré sa dali vyčítať zo samotného obrazu, nebolo teda málo a dali sa pomerne ľahko získať. Ďalšie pátranie však už také jednoduché nebolo. Keďže rodina de Prato patrí medzi tirolskú šľachtu, rozhodol som sa kontaktovať archívy z rakúskej i talianskej časti Tirolska i súkromné osoby v Rakúsku a Taliansku.⁵ Postupne, krok

⁴ Napr. portrét cisárovnej Márie Terézie v Primaciálnom paláci v Bratislave z r. 1742 (jeho zobrazenie je napr. v diele *Primaciálny palác*. Bratislava 1994, s. 17) alebo náhrobná plastika grófkky Márie Terézie Rottalovej z r. 1748 v kostole v Holešove na Morave (jej zobrazenie je napr. v diele KYBALOVÁ, L.: *Dějiny odívání. Barok a rokoko*. Praha 1997, s. 170).

⁵ I touto cestou by som sa chcel poďakovať všetkým, ktorí mi pri bádání pomohli – p. Horstovi Doležalovi z Genealogicko-heraldickej spoločnosti Adler vo Viedni, dr. Richardovi Schoberovi z Tiroler Landesarchiv-u v Innsbrucku, p. Wernerovi Zimmermannovi z Absamu v Rakúsku, pracovníkom diecézneho archívu v Tridente, grófovi Carlovi Gustavovi di Gropello z Turína a barónovi Cristoforovi a Prato di Segonzano zo Segonzana v Taliansku.

za krokom som prichádzal k novým poznatkom, ktoré dotvárali mozaiku historických faktov o hľadanej postave.

Podľa textu na obraze mali byť rodičmi Barbary Felix de Prato a Magdalēna de Spaur. Túto skutočnosť mi potvrdili i v Tiroler Landesarchiv-e v Innsbrucku a doplnili, že mladomanželia sa sobášili v roku 1692 a nevesta, Magdalēna de Spaur, sa narodila 5. 9. 1661 v Mezzolombarde.⁶ Rovnaké údaje som získal i od pána Wenera Zimmermanna z Absamu v Rakúsku. Ten uviedol aj ich zdroj – genealogickú tabuľku, zostavenú v r. 1900 a nachádzajúcu sa v Tiroler Adelsmatrikel Amt e v Innsbrucku⁷ (predpokladám, že z rovnakého zdroja vychádzal i p. dr. Richard Schober z Tirolského krajinského archivu, i keď to vo svojom liste priamo neuvádza). Podľa tejto tabuľky bola Barbara jedným zo štyroch detí spomínaného manželského páru – jej súrodencami boli Elena Giuditta, Christoforo a Girolamo.⁸

Životopisné údaje o Barbare de Prato mi poskytol barón Cristoforo a Prato di Segonzano zo Segonzana, podľa predikátu zrejme jej vzdialený príbuzný. V liste zo 17. 12. 2002 uviedol, že Barbara de Prato sa narodila v Tridente 24. 5. 1685, s Vincentom Migazzim sa sobášila 9. 7. 1706 a zomrela 21. 6. 1719.⁹ Pri porovnaní týchto údajov s údajmi v genealogickej tabuľke vyšla najavo jedna zaujímavá skutočnosť – ak sú pravdivé, Barbara sa narodila sedem rokov pred sobášom svojich rodičov. Hoci sa to zdá málo pravdepodobne, nie je to vylúčené. Za pravdepodobnejšie však považujem, že v genealogickej tabuľke zostavenej v r. 1900 sa vyskytla chyba – Barbariní rodičia sa mohli sobášiť napr. v r. 1682 a pri zostavovaní tabuľky sa jej tvorca pomýlil. Je to však len moja domnienka. Za hodnovernejšie považujem informácie od baróna Cristofora a Prato, pretože s najväčšou pravdepodobnosťou pochádzajú z matrik.¹⁰ Keďže barón na môj druhý list z 5. 2. 2003 neodpovedal (žiadal som ho o spresnenia niektorých údajov, medzi iným i dátumu sobáša Barbariných rodičov), musel som sa uspokojiť len s predchádzajúcimi informáciami od neho.

Po sobáši s Vincentom Migazzim boli osudy Barbary de Prato úzko späté s Migaziovcami. Manželom sa postupne narodili štyri deti – Gašpar, Vincent, Terezia a Krištof.¹¹ Niektoré pramene však uvádzajú, že z manželstva pochádzali len dvaja synovia – Gašpar (21. 7. 1708 – 8. 7. 1771) a Krištof.¹² Protirečia si i v dátume narodenia

⁶ List dr. Richarda Schobera z 21. 2. 2000, v archive autora príspevku.

⁷ List p. Wenera Zimmermanna z 3. 10. 2002, v archive autora príspevku.

⁸ Tamže.

⁹ List baróna Cristofora a Prato di Segonzano zo 17. 12. 2002, v archive autora príspevku.

¹⁰ V liste to síce barón priamo neuviedol, ale vzhľadom na konkrétnosť údajov – presne dátumy narodenia, sobáša i úmrtia – to možno považovať za viac ako pravdepodobné. Napriek na hodnovernosť dátumu sobáša Barbary de Prato a Vincenta Migazziho poukazuje i skutočnosť, že ich pravdepodobne najstarší syn Gašpar sa narodil 21. 7. 1708, teda dva roky po svadbe. Takyto časový rozdiel medzi dátumom sobáša a dátumom narodenia Gašpara sa zdá byť akceptovateľný. Spomínaný dátum narodenia Gašpara je uvedený v *Hist. heraldisches Handbuch zum gen. Taschenbuch der grafl. Hauser*. Gotha 1855, s. 603.

¹¹ Údaj o štyroch deťoch uvádza len monografia WOLFSGRUBER, C.: *Christoph Anton Kardinal Migazzi*. Ravensburg 1897, s. 4 – 5.

¹² *Hist. heraldisches Handbuch*, c. d., s. 602 – 603.

ich najvýznamnejšieho potomka – neskoršieho viedenského arcibiskupa Krištofa Migazziho. Uvádzajú dátumy 20. 10. 1714,¹³ 23. 11. 1714,¹⁴ 14. 10. 1714.¹⁵ Za istý tak možno považovať len rok jeho narodenia (1714) a smrti (1803). V nich sa všetky mene známe pramene zhodujú. Nakoniec sporný zostal i dátum smrti Barbarinho manžela Vincenta – niektoré pramene preň uvádzajú rok 1714,¹⁶ iné 1722.¹⁷

Gróf Migazzi

Gróf Vincent Migazzi sa výraznejšie nezapísal do dejín svojho rodu, i keď mal k tomu dosť predpokladov. Študoval na šľachtickom kolégiu v Siene, neskôr sa dal na vojenskú dráhu. Zúčastnil sa rakúsko-francúzskej vojny o španielske dedičstvo (1701 až 1714) na strane tzv. Veľkej koalície – popri Rakúsku ju tvorili Veľká Británia, Nizozemsko, Prusko, Hannoverisko, Portugalsko, Savojsko a rímsko-nemecká ríša. V jeho dome bol dokonca po bitke pri Cremona (1702) väznený francúzsky maršál Ville-roi.¹⁸ V múzeu na Červenom Kameni sa zachoval obraz, ktorý ho zobrazuje v zajatí – v dome Vincenta Migazziho v Tridente.¹⁹

Ešte pred sobášom Migazzi získal miesto vládneho radcu v Innsbrucku.²⁰ Mal dobré jazykové znalosti – vedel po taliansky, francúzsky, latinsky, španielsky i nemecky.²¹ K dobrej kariére mu mohol dopomôcť i spoločensky výhodný sobáš – jeho nastávajúca (Barbara de Prato) bola neterou Johanna Michaela Spaura, tridentského biskupa.²² Migazzi však podľahol nerestiam – alkoholu a hrám. C. Wolfsgruber píše, že svoju rodinu priviedol temer na žobrácku palicu²³ a veľmi skoro, vo veku 43 rokov, ešte pred narodením najslávnejšieho zo svojich potomkov zomrel (Migazzi zomrel 21. 6. 1714, jeho syn Krištof sa narodil 14. 10. 1714).²⁴ Vo Wolfsgruberovom diele sa objavuje tiež údaj, že Barbara bola v čase manželovho úmrtia 25-ročná.²⁵ Nezodpovedá to však pravde, pretože sa narodila 24. 5. 1685.

Po smrti manžela ťažko skúšanej vdove a jej deťom pomáhal bratranec Johann Michael Spaur, rovnomenný synovec už spomínaného biskupa.²⁶ Jeden z Barbariných

¹³ Tamže, s. 602.

¹⁴ WURZBACH, C. von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 18 Wien 1868, s. 244

¹⁵ WOLFSGRUBER, C.: c. d., s. 5.

¹⁶ Tamže, s. 4.

¹⁷ WURZBACH, C. von, c. d., s. 248.

¹⁸ WOLFSGRUBER, C.: c. d., s. 3.

¹⁹ Obraz má inventárne číslo O-885 a nedávno o ňom napísala štúdiu Mgr. I. Štibraná z Katedry dejín umenia a kultúry Trnavskej univerzity (ŠTIBRANÁ, I.: *Neznáma skupinová podobizeň rodiny Migazzi*. Ročenka SNG Galéria 2003. Bratislava 2004, s. 79 – 88). I tento obraz bol podľa dokumentácie na Červený Kameň privezený z Hlohovca

²⁰ WOLFSGRUBER, C.: c. d., s. 3.

²¹ Tamže, s. 3 – 4.

²² Tamže, s. 3.

²³ Tamže, s. 4.

²⁴ Tamže, s. 4 – 5.

²⁵ Tamže, s. 4.

²⁶ Tamže, s. 5.

Portréty Gašpara (1708 – 1771) a Krištofa Migazziovcov (1714 – 1803)

synov, Gašpar Migazzi (1708 – 1771), neskôr hlavný mestský kapitán v Tridente a Roverete,²⁷ na matku spomínal takto: „Naša matka bola výborná žena a srdečne ľúbila nás – svoje deti, ale pre vedenie domácnosti nemala potrebné vedomosti.“²⁸ Je to jeden z citátov, ktorý nám približuje jej postavenie i vzťah k vlastným deťom. Aj ďalšie poukazujú na to, že pre ich výchovu a vzdelanie obetovala veľa, neľutujúc ani drahocennosti z rodinného majetku.²⁹

Toľko sa teda dalo dozvedieť o Barbare de Prato z rôznych zdrojov. Vráťme sa ale k portrétu, ktorý stál na začiatku tohto bádania.

Kto sa skrýva za portrétom

21. 6. 1719, kedy zomrela, mala Barbara 34 rokov. Portrét vznikol najpravdepodobnejšie v 40-tych rokoch 18. storočia, teda minimálne 20 rokov po jej smrti. To by nebolo nezvyčajné (mnohé portréty vznikli až posmrtné). Nezvyčajný na obraze bol Barbarin výzor. Aj keby sme pripustili, že ťažký životný údol mohol na nej zanechať stopy, je zrejmé, že portrét z červenokamenského múzea nezachytáva ženu v spomínanom veku, ale podstatne staršiu. Ako sa to mohlo stať? Z čoho maliar pri tvorbe obrazu vychádzal? Je tento portrét vôbec portrétom Barbary de Prato? Odpovede na niektoré z týchto otázok by mohol poskytnúť reštaurátorský výskum. Ten však, podľa všetkého, zatiaľ robený nebol.³⁰

²⁷ WURZBACH, C. von: c. d., s. 248.

²⁸ WOLFSGRUBER, C.: c. d., s. 7.

²⁹ Tamže, s. 7.

³⁰ Za informácie ďakujem p. Stanislave Križanovej zo SNM – Múzea Červený Kameň v Častej.

Za súčasného stavu poznania považujem za najpravdepodobnejšie, že obraz nezachytáva skutočnú Barbaru de Prato. Bola tu však ešte možnosť porovnať ho s portrétmi iných členov príbuzenstva. Vo Vlastivednom múzeu v Hlohovci sa zachovali dva – portréty už spomínaných Barbariných synov Gašpara (1708 – 1771) a Krištofa (1714 – 1803).³¹ Pri pohľade na ne sa ukázalo, že Barbarina tvár vykazuje podobné črty ako tvár jej syna Gašpara. Možno sa Gašpar aj v skutočnosti výrazne podobal na matku. Ak by aj nie, je zrejme, že maliar, portrétujúci už neživú Barbaru de Prato, komponoval do jej portrétu fyziognomické črty jej potomkov, pričom možno premaľoval obraz inej, vekom staršej osoby.

Vzťahy k Slovensku

Otázky, aký vzťah mala Barbara de Prato k územiu Slovenska a ako sa jej portrét dostal do Hlohovca, boli pomerne ľahko zodpovedateľné. Vzťah k nášmu územiu mala prostredníctvom viacerých svojich (migazziovských) potomkov. Aj jej portrét sa k nám dostal najpravdepodobnejšie prostredníctvom Irmy Erdödyovej, rod. Migazziovej (1854 – 1923), ktorá bola od 6. 11. 1881 manželkou majiteľa hlohovského zámku Imricha Erdödyho.³²

Pre úplnosť uvádzam ešte jednu zaujímavosť. Meno Barbara sa v rode Migazziovcov vyskytlo ešte raz – volala sa tak vnučka Gašpara Migazziho (1708 – 1771), ktorá sa stala manželkou grófa Jána Stáraia (1739 – 1815), člena významnej uhorskej šľachtickej rodiny.³³ Jej portrét uchovávajú v zbierkach Zemplinského múzea v Michalovciach.³⁴ Niektorí autori uvádzajú, že bola neterou viedenského arcibiskupa – kardinála Krištofa Migazziho, teda druhého Barbarinho syna.³⁵

³¹ Portrét Gašpara, inv. č. H 1006, má rozmery 75 x 60,5 cm, portrét Krištofa, inv. č. H 994 má rozmery 93,5 x 72,5 cm.

³² GUDENUS, J. J.: *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája I.* Budapest 1990, s. 345.

³³ WOLFSGRUBER, C.: c. d., pozn. č. 1 na s. 6.

³⁴ Jeho zobrazenie je napr. v diele BARNOVÁ, D. – MOLNÁR, M.: *Portréty Sztárayovcov v Zemplinskom múzeu v Michalovciach.* Pamiatky a múzea 3/2005, s. 25 – 29, s. 26.

³⁵ Tamže, s. 27.

ERB PÁPEŽA BENEDIKTA XVI.

Zdenko G. Alexy

Vo viacerých heraldických periodikách vzbudil nedávno pozornosť a kritiku erb, ktorý prijal pápež Benedikt XVI., do roku 1982 arcibiskup mníchovský Joseph kardinál Ratzinger. Vo vienském štvrťročníku *Adler*, v talianskom periodiku *Nobiltà* a v kanadskom *Gonfanon* uverejnili správu o novom erbe bez zaujatia stanoviska k jeho obsahu. V periodiku Medzinárodnej heraldickej akadémie (*Circulaire* no. 144 z júla 2005) vyslovil R. Harmignies prekvapenie nad zmenami, o ktorých bude reč nižšie. Ostrú kritiku zverejnil Rev. Fr. Guy Selvester v septembri 2005 na podujatí newyorskej Genealogical and Biographical Society, ktorej text publikovalo v januári t. r. *The Armiger's News*, periodikum American College of Heraldry.

Pokiaľ ide o obsah erbového štítu, konštatovalo sa, že sa opakuje obsah jeho erbu, ktorý užíval v rokoch 1977 – 1982 ako arcibiskup mníchovsko-freisinský. V súlade so stredo- a západoeurópskou tradíciou zaujal v ňom svoje miesto (v 1. a 4. štvrti štítu) heraldický symbol arcidiecézy, ktorej stál na čele. Tento v tradícii zakotvený a v bavorskej arcidiecéze rešpektovaný úzus určuje, že v druhej a tretej štvrti štítu sa opakuje vlastný erb arcipastiera. Môže nim byť zdedený rodový erb, alebo nim prijatý osobný erb. Táto erbová tradícia má v bavorskej arcidiecéze hlboké korene, ako dokladá C. D. Bleisteiner v *Kirchliche Heraldik in Bayern*, kde sa možno dozvedieť, že osem predchodcov J. Ratzingera na mníchovskom arcibiskupskom stolci v 19. a 20. storočí (Reisach, Scherr, Steichle, Thoma, Stein, Bettinger, Wendel, Dopfner), ako aj jeho nástupca (Wetter), tento úzus rešpektovalo. Nie tak J. Ratzinger, ktorý do druhej štvrti štítu – medveď s vakom na chrbte – vložil symbol sv. Korbiniána, svätého patróna arcidiecézy. Tretia štvrť štítu má iný obsah. Symbolizuje sa tu teologické zameranie nositeľa erbu a pripomína sa tiež kláštor škótskych mníchov v Rezne, ktorý má vo svojom erbe mušľu a v ktorom je teraz umiestnený seminár, Ratzingerovo dlhoročné pôsobisko. Nedošlo tak k vytvoreniu skutočného osobného erbu, ako bolo dovtedy v Mníchove zvykom.

Neexistencia osobného erbu mala za následok, že po roku 1982, kedy sa kardinál Ratzinger stal kuriálnym kardinálom a prestal byť arcibiskupom mníchovským, nebol oprávnený užívať v dvoch štvrtiach štítu heraldický symbol tejto arcidiecézy. Súčasne neexistoval jeho osobný erb, ktorý by mal ako kardinál užívať.

Popísané tri heraldické prvky sa uplatnili aj v novom pápežskom erbe, pričom bolo dôležité upustiť tu od štvrtienia štítu. No neušla kritike skutočnosť, že heraldický symbol arcidiecézy (korunovaná murinova hlava) bol pojatý do pápežského erbu. V tom mal však Benedikt XVI. predchodcu v Jánovi XIII., ktorý do svojho erbového štítu prevzal heraldický symbol Benátok, kde bol predtým patriarchom-arcibiskupom.

Erb Jána Pavla II.

*Erb kardinála Ratzingera,
arcibiskupa mníchovsko-
freisinského*

Erb Benedikta XVI.

Nový erb pápeža Benedikta XVI. stvárnil Mons. Andrea Cordero Lanza di Montezemolo, ktorý je vo Vatikáne v súčasnosti údajne činný ako heraldický poradca. On je kritizovaný za zmeny vo vybavení pápežského erbu nadštítovými a vedľajšími časťami štítu. Podľa Galbreathovej *Papal Heraldry* bol pápež Innocent VII. (1404 – 1406) prvý, u ktorého sa nad štítom objavujú skrížené svätopeterské kľúče prevýšené pápežskou tiarou, nesúcou nad sebou umiestnené tri koruny. Štít obsahuje osobný znak, erb grófov de Marsia et Valva, z ktorého rodu pápež pochádzal. Skrížené kľúče a tiara tvorili odvtedy do roku 2005 u pápežských erbov jediné vedľajšie časti štítu.

V erbe Benedikta XVI. nachádzajú sa tieto nové prvky:

- miesto tiary je nad štítom modifikovaná biskupská mitra s tromi vodorovnými pásmi, v strede zvisle prepojenými, a s párom krížikom ozdobených stúh,
- spod dolnej časti štítu vyniká pálium zdobené červenými krížikmi.

Umiestneniu biskupskej mitry v popísanej modifikácii sa vytýka najmä to, že ide o pokrývku hlavy, ktorá v skutočnosti nikdy neexistovala, a ďalej, že umiestnenie mitry nad štít cirkevného hodnostára je v rozpore s inštrukciou pápeža Pavla VI. z 31.3.1969 *Circa vestes, titulos et insignia*, ktorou sa (v časti druhej, v článku 28) cirkevným hodnostárom zakazuje užívať v erbe biskupské pastorale a mitru.

Umiestnenie pália v erbe bolo doteraz vyhradené arcibiskupom, pričom krížiky na ňom sú čierne. Prvý raz sa tu objavuje pálium v pápežskom erbe. Líši sa od arcibiskupského tým, že krížiky na ňom sú červené. Podľa vyjadrenia citovaného Fr. Selvestra je motivované snahou priblížiť pápežskú symboliku erbom ostatných arcipastierov a rozlíšiť tieto dva typy pálií rozličným sfarbením krížikov.

Čas ukáže, či tieto zmeny budú trvalej povahy.

Každý dvanásť Ír je pravdepodobne potomkom legendárneho piráta

Vedci z írskej Trinity College Dublin zistili, že každý dvanásť Ír je pravdepodobne potomkom najznámejšieho pirátskeho kráľa Nialla, kráľa deviatich rukojemníkov, ktorý v piatom storočí stál na čele najmocnejšej dynastie starého Írska. Do dnešných dní má na svete viac než tri milióny potomkov. Jeho genetické dedičstvo je takmer rovnako pozoruhodné ako dedičstvo Džingischána, mongolského vládcu, ktorý v 13. storočí dobyl väčšinu Ázie a dnes má takmer 16 miliónov potomkov.

„Je to ďalšia súvislosť medzi márnotratnosťou a mocou,“ hovorí vedúci výskumu Dan Bradley. „My sme prvá generácia na tejto planéte, kde človek, ak je úspešný, nemá (vždy) viac detí.“

Vedci preskúmali vzorky DNA od 800 mužov z celého Írska, kde študovali chromozóm Y, ktorý odovzdávajú otcovia synom. Výsledky ukázali, že najvyššia koncentrácia mužov je na severozápade Írska, kde má každý piaty muž ten istý chromozóm Y. Zistenia podľa Bradleyho pripomínajú podobnú štúdiu v strednej Ázii, kde vedci našli osem percent mužov s tým istým chromozómom Y. Následné štúdie odhalili, že majú rovnaký chromozóm, ako mala dynastia priamo spojená s Džingischánom. Írskych vedcov teda zaujímalo, či by mohlo byť niečo ako Džingischánov efekt aj v Írsku, a najlepším kandidátom na spoločného „praotca“ bol samozrejme legendárny Niall.

Vedecký tím sa teda spojil s genealógmi. Tí poskytlí aktuálny zoznam ľudí s priezviskami genealogicky spojenými s posledným známym príbuzným dynastie Uí Neill, ktorej názov doslovne znamená „Niallovi potomkovia“. Výsledky ukázali, že táto genealogická skupina mužov má v sebe rovnaký chromozóm ako pôvodná vzorka, čo dokazuje ich spojitosť s Niallovými potomkami. Medzi moderné írske priezviská, ktorých pôvod je v príbuzenstve s Niallom, patria napríklad Boyle, Gallagher, O'Donnell, O'Doherty, či Bradley – vedúci výskumu.

Na získanie ďalšieho dôkazu vedci použili špeciálne techniky, aby zistili vek chromozómu Y a počet mutácií, ktorými genetický materiál časom prešiel. Zistili, že počet mutácií je v súlade s chromozómami, ktoré sa vyskytovali u posledného žijúceho príbuzného kráľa Nialla.

Legenda hovorí, že Niall priviedol patróna krajiny – svätého Patrika – do Írska. Niall mal údajne 12 synov, z ktorých mnohí sa sami stali mocnými írskymi kráľmi. No keďže žil v piatom storočí, mnohí dnes pochybujú, či vôbec žil – podobne ako kráľ Artuš či ďalšie legendárne postavy, hraničiace s mytológiou až mystikou. Výskum však báanej postave kráľa Nialla dal doslova mäso a kosti a ukázal, že veľký predok írskych mužov skutočne existoval.

(TASR, 18. 1. 2006, upravené)

Záujem o výskum v archívoch vzrastá

Záujem bádateľov o štúdium v našich štátnych archívoch stále mierne vzrastá. Kým v roku 2000 archívy evidovali 2 237 bádateľov (z toho 276 zahraničných), v roku 2003 to bolo už 2 889 (z toho 318 cudzincov). V roku 2000 bádatelia podnikli do archívov dovedna 8 662 ciest, o tri roky neskôr už 12 740, teda takmer o tretinu viac.

S výnimkou Štátneho ústredného banského archívu, kde je najväčší záujem o štúdium prameňov k dejinám baníctva a banskej techniky, hutníctva, železiarní, technológie spracovania rúd a pod., a Slovenského národného archívu, kde sa na štúdium historických tém najviac predkladajú archívne dokumenty z fondov rodov, hodnoverných miest, osobných fondov, fondov povereníctiev a pod., v ostatných štátnych archívoch naďalej dominuje záujem o genealogický výskum. Z ďalších historických tém pretrvávajú zvýšený záujem o regionálne de-

jiny, dejiny cechov, spolkov, cirkevne dejiny, pomocné vedy historické a pod.

Od polovice 90-tych rokov vzrástol aj počet žiadostí o vyhotovenie rešerší (1991 – 376, 1995 – 476, 2002 – 670). V poslednom období ich v archívoch evidujú okolo 570 ročne. Prevalu majú genealogické rešerše pre zahraničných žiadateľov, najmä z USA, Nemecka a Izraela, ale v uvedenom období archívy evidovali aj žiadateľov z exotických krajín – napr. z Japonska, Uruguaja, Austrálie, Juhoafrickej republiky. Najviac genealogických rešerší naďalej vzniká v Prešove a Bratislave.

Júlia Ragačová

Ku geneologickej produkcii na Slovensku rokoch 2004 – 2005

V uplynulých dvoch rokoch vyšlo na Slovensku niekoľko desiatok genealogických prác, týkajúcich sa rodov, rodín a osôb pôsobiacich na našom území. Na tomto

Genealogické rešerše v sústave štátnych archívov SR za roky 2001 – 2005

Archív	Počet vypracovaných genealogických rešerší za rok					Priemer	Percent podiel
	2001	2002	2003	2004	2005		
1. ŠA v Banskej Bystrici	50	51	59	43	32	47	7,6%
3. ŠA v Bratislave	85	127	136	116	104	114	8,5%
2. ŠA v Bytči	51	66	49	55	46	53	18,4%
4. ŠA v Košiciach	95	49	72	54	62	66	10,6%
5. ŠA v Levoči	49	88	65	72	41	63	10,2%
6. ŠA v Nitre	54	58	67	50	56	57	9,2%
7. ŠA v Prešove	118	153	132	128	146	135	21,8%
8. Štátny ústredný banský archív*	8	7	3	8	4	6	1%
9. Archív hl. mesta SR Bratislavy	60	64	59	59	76	64	10,3%
10. Slovenský národný archív*	60	7	3	0	3	15	2,4%
Spolu	630	670	645	586	570	620	100%

* V SNA a ŠÚBA nie sú uložené cirkevne matriky, rešerše tu vznikajú z iných podkladov
Zdroj údajov v tabuľke a texte Odbor archívov a registratúr MV SR Údaje za roky 1990 – 2000 boli publikované v zborníku Genealogia, heraldika a príbuzné disciplíny – stav a perspektívy, Martin 2003, s 10 – 11.

mieste ponúkame informácie o niektorých z nich. Nezaraďujeme medzi ne diela, ktoré boli publikované na stránkach Genealogicko-heraldického hlasu, ani tie, ktoré sme už anotovali.

Genealógia stredovekých rodov nepatrí u nás medzi silné historické disciplíny, napriek tomu každoročne pribúdajú viaceré štúdie a články, výnimočne i monografie prinášajúce nové poznatky v tejto oblasti. V uplynulom roku vyšli dve.

Historický časopis (53, 2005, s. 429 až 442) uverejnil štúdiu mladej slovinskej historičky D. Kerecovej: *Balogovci – predkovia významného rodu Séciovcov*. Práca vznikla v rámci jej štúdia na Central European University v Budapešti. Vychádza predovšetkým z doterajšej maďarskej historickej spisby a identifikuje prvých Balogovcov ako pôvodom Nemcov, ktorí sa usadili v povodí Veľkého Blhu a postavili tu hrad. Najstaršie zachované osobné mená príslušníkov rodu však v podstate spochybňujú jej konštrukciu, pretože príliš neodrážajú údajne nemecký pôvod ich nositeľov. Dôležitý je však jej záver, že Balogovci sú priami predkovia Séciovcov z Rimavskej Seče, ktorí patrili k vyššej uhorskej šľachte. Príslušníci tohto rodu zohrali v stredoveku významnú úlohu ako významní svetskí i cirkevní hodnostári.

Na stránkach Historického zborníka Matice slovenskej (v čísle 2/2005) uverejnila pracovníčka Historického ústavu SAV M. Ďurková štúdiu *Radvanskovci z Radvane*, v ktorej sleduje osudy rodu od najstarších čias do konca stredoveku. Prichádza k záveru, že rod má servientský pôvod a jeho prvý predok získal majetky za verné služby preukázané arpádovským kráľom v Radvani (dnes súčasť mesta Banská Bystrica). Vďaka zachovaným stredovekým listinám autorka sleduje rozrod potomstva Radvanskovcov

v 14. a 15. stor. Všíma si tiež verejné účinkovanie príslušníkov rodu ako kráľovských poverencov, slúžnych či prisediacich v orgánoch šľachtickej župnej samosprávy alebo ako kastelánov na okolitých hradoch. Donáciami i sobášnou politikou sa príslušníkom rodu darilo rozširovať majetkovú držbu nielen v domovskej Zvolenskej župe, ale aj v susedných župách. Na záver autorka konštatuje, že Radvanskovci z Radvane predstavujú typickú nižšiu, resp. strednú šľachtu slovenského pôvodu, ktorá mala významný zástoj v regióne stredoslovenských banských miest.

Frederik Federmayer z Filozofickej fakulty UK v Bratislave v uplynulom roku uverejnil rozsiahlu genealogicko-archontologickú štúdiu *Leopold Peck (1560 – 1625), kincštárnok és családjá* (Fejezetek Pozsony történetéből magyar és szlovák szemmel. Kalligram, Pozsony 2005, s. 156 – 200). Ide o pohľad na rodinu krajinského pokladníka a dlhoročného úradníka Uhorskej kráľovskej komory Leopolda Pecka (1560 – 1625), potomka popredného bratislavského patricijského rodu. Súčasťou štúdie sú 2 genealogické tabuľky a 3 tabuľky bratislavských mestských úradníkov za roky 1566 – 1600. Tie dopĺňajú a nadväzujú na podobné tabuľky pre roky 1600 – 1650, uverejnené v práci Rody starého Prešporka. Populárnejšia verzia príspevku vyšla pod názvom *Syn senátora Krištofa. Leopold Peck, uhorský kráľovský pokladník a jeho rodina* v časopise OS – Forum občianskej spoločnosti (9, 2005, č. 1 až 2, s. 117 – 139).

Jednému z našich najproduktívnejších genealógov Zdenkovi Ďuriškovi vyšli v sledovanom období – popri prácach publikovaných v Genealogicko-heraldickom hlase – štúdie *Príspevok ku genealógii rodu Čaplovičovcov*. In: Biografické štúdie, 30, 2004,

s. 49 – 84 (venovaný je predkom a príbuzným zakladateľa Čaplovičovej knižnice v Dolnom Kubine); *Mladší brat*. In: Literárny archív 38, 2004, s. 132 – 136 (ku genealógii Gašparíkovcov); *O jednej knihárskej dielni a rodine*. In: Knižnica, 6, 2005, č. 9, s. 50 až 53 (ku genealógii Rennerovcov); *Laučekovci a Martin*. In: Biografické štúdie, 31, 2005, s. 120 – 134 a *Z histórie rodu Holčiovcov*. In: Biografické štúdie, 31, 2005, s. 135 až 183. Štyri posledné sa týkajú významných martinských rodín.

V uplynulých dvoch rokoch nezaháľali ani neprofesionálni bádatelia. Genealógie ďalších rodov z Liptovskej Osady (*Ďurica, Salva – chlustovská vetva, Svajčiak, Šalát a Šomega*) spracoval p. Emil Šípka. P. Kothaj z Banskej Bystrice dokončil a vo forme rozmožneniny vydal podrobné dejiny *Veličovcov z Laclavej*. Drobnú tlač o svojom príbuzenstve publikoval aj bývalý reštaurátor zo Slovenskej národnej knižnice Ján Padúch (*Rodostrom rodiny Padúchovej z Vrútok, okres Martin, 1863 – 2004*. Valča 2004, 16 s., bez ISBN). Juraj Čisárik z Prešova s ďalšími spoluautormi prekvapil druhým vydaním rozsiahlej práce *The genealogy of Greek Catholic priests in Carpathian Region (Eastern Slovakia)*. *Rodokmeň gréckokatolíckych kňazov v karpatskom regióne (východné Slovensko)*, Košice 2005. S dielom sa možno zoznámiť aj na internete (www.cisarik.com).

Viacere ďalšie genealógie boli publikované v obecných monografiách, regionálnych periodikách a na internete. Tie by si však zaslúžili samostatné spracovanie.

Ján Lukačka – Milan Šišmiš

Turul (1 – 2/2004, 3 – 4/2004, 1 – 2/2005)

Z prvého zošitu časopisu Turul na rok 2004 nás na prvom mieste zaujíma štúdia I. Krištofovej, venovanej predstavenstvu va-

radínskej kapituly, v rokoch 1440 – 1526. Medzi nimi v rokoch 1442 – 1444 funkciu prepošta zastával Ján Vitéz, s ktorého menom sa spája založenie bratislavskej Academie Istropolitany.

Pre naše genealogické bádania je užitočná štúdia L. Horvátha o *podžupanoch Peštiansko-pilišsko-šoltskej stolice v rokoch 1583 až 1711*. Mnohí pochádzajú totiž zo Slovenska, mnohí zasa pôsobili aj na Slovensku.

V archontologickej štúdiu G. Merényi-Metzgera o *opátoch benediktínskeho kláštora v obci Zebegény* (dnes Szebény v župe Baraňa), ktorý mal majetky aj v našich Jablňovciach (okr. Levice), vystupujú viacerí opáti, ktorí sa narodili alebo aspoň pôsobili na Slovensku. Prílohou sú aj ich portréty.

Poslednou štúdiou je *biografia uhorského diplomata Mikuláša Esterháziho (1711 až 1764)* od L. Berényiho. M. Esterházi sa pohyboval aj na dvore cárov.

Zaujímavá je správa A. Pandulu o činnosti Maďarskej heraldicko-genealogickej spoločnosti za roky 1999 – 2003. Jej aktivity v porovnaní s našou spoločnosťou sú trochu odlišné. Je zaujímavé a potešiteľné, že autor správy osobitne vyzdvihuje spoluprácu nielen s našou spoločnosťou, ale aj so Spišským dejepisným spolkom.

V rámci recenzií je obsiahla správa o korešpondencii A. F. Kollára, ktorá vyšla v roku 2000, ďalej anotácia prvého zväzku Heraldickej terminológie od L. Vrteľa, ako aj druhého rozšíreného vydania reprintu významného trojzväzkového diela J. Karácsyho *Uhorské rody do polovice 14. storočia*. Reprint má jeden zväzok o 1424 stranách. Osobitnú pozornosť si zasluhuje anotované ilustrované dielo M. Bekeovej *Ostrihomskí arcibiskupi v rokoch 1001 až 2003*. Táto práca v slovenskej učebnici chonológie nebola využitá.

V druhom zošite na rok 2004 si našu pozornosť zasluhuje pokračovanie o zistených variantoch *erbu Sunegovcov* z Jasenice a Budatína v 16. – 18. storočí. Autor štúdie I. Csizi prichádza síce k záveru, že koľko je v rode pečatí, toľko erbov rod používal. V skutočnosti ani jeden typ nevynecháva pôvodný symbol rodu. Dôležitým poznatkom je konštatovanie, že zistené zmeny v erbe nevyjadrujú jednotlivé vetvy rodu.

Štúdia A. Bárányi o *rode Čire*, ktorý má pôvod v Biharskej župe, je pre nás dôležitý preto, že ich erb je takmer totožný s erbom štítnických Bebekovcov. *Pečate a ich tvorovia v Rákociho povstaní* je výťahom z väčšej štúdie A. Orgonaovej, ktorá vyšla v diele *Rákociho povstanie a stredná Európa* (2003). Ukazuje, ako funkcia ovplyvňuje obsah pečatného znamenia.

A. Pandula pravidelne sleduje našu heraldickú tvorbu a pravidelne o nej prináša aj správy. V tomto čísle časopisu informuje o druhom vydaní *Vrteľových Osem storočí slovenskej heraldiky* i o treťom zväzku *Heraldického registra SR*. Krátku informáciu uverejňuje aj o poslednej našej – každé tri roky sa opakujúcej – súťaži o najlepšiu genealogickú prácu, ktorá sa uskutočnila v septembri 2004.

V prvom zošite za rok 2005 nás môže zaujať štúdia *o symbole Stoličnobelehradskej župy*. Bohato ilustrovaná práca G. Viteka je veľmi podnetná. Stoličná erbová tvorba je u nás takmer úplne neznáma. Až teraz vznikol projekt na jej zhodnotenie. Autorom i riešiteľom témy je Prof. L. Sokolovský.

Pre našu súčasnú genealógiu je užitočná obsiahla štúdia S. Kávássyho. Zamerail sa v nej na *prezentáciu príbuzenstva, rodu a majetku v zákonoch sv. Štefana*.

V recenznej časti je anotovaný prvý zväzok Szluhovej práce o šľachte Nitrianskej stolice.

Vyšla v roku 2003 a zahŕňa rody začínajúce písmenami A – K. Vydaný je už aj druhý zväzok. V rámci správ A. Pandula informuje o našom Lexikóne erbov šľachty Liptovskej stolice, ktorého prezentácia sa za prítomnosti autorov i vydavateľov uskutočnila v máji 2005 v Slovenskom kultúrnom centre v Budapešti.

Josef Novák

Jaroslav Miklovic **Stará Pazova 1769 – 1794**. *Nadlak (Rumunsko)*, Vydavateľstvo Ivan Krasko – Bratislava, Vydavateľstvo Miroslava Demáka, ESA, s.r.o. 2002, 143 s., ISBN 80-85684-31-4, 973-8324 24-6.

Dávnejšie vydaná práca vychádzajúca zo starších matiek a prameňov vo viedenskom Kriegsarchive prináša nové a spresňujúce údaje o slovenských rodinách, ktoré sa koncom 18. storočia usadili v dnešnej Starej Pazove (v Juhoslávii). Podstatnú časť tvoria genealógie spomínaných rodín, niektoré aj 5-generačne. (gh)

Kováčová, Mária **Príspevok ku genealogii Országhovcov**. In *Zborník Oravského múzea 2003 – XX. Dolný Kubín 2003*, s. 23 až 42 + tabuľky.

Ku genealogickým prácam, ktoré vyšli síce dávnejšie, no nemali by ujsť všeobecnej pozornosti, patrí podrobne spracovaná štúdia venovaná príbuzenstvu básnika Pavla Országha-Hviezdoslava (1849 – 1921). Sleduje jeho predkov od 18. storočia, jeho, ako aj posledné, dnes žijúce generácie.

Orságovci, doložení od roku 1520, patrili k popredným vyšnokubínskym zemianskym rodom. Jednotlivé línie mali mená Gazda, Feranc, Vyšňanovie at. Básnik pochádzal z poslednej. Motívy prostredia, z ktorého vyšiel, našli odraz aj v jeho literárnej tvorbe. (nk)

Naše rodina. Our Family. Newsletter of the Czechoslovak Genealogical Society International. Volume 17, 2005, Number 1 – 4.

Tento časopis vydáva Československá genealogická spoločnosť so sídlom v St. Paul, Minnesota. Približuje život v slovenských a českých komunitách v USA, zvyky a život na Slovensku i v ČR. Všímali sme si predovšetkým slovacikálne príspevky. Hneď úvodný predstavuje *vývoj českých a slovenských rímsko-katolíckych farností v Clevelande* (podľa publikácie Parishes of the Catholic Church, Diocese of Cleveland – History and Records, vydané v Clevelande, Ohio, v roku 1942). John Sabol, regionálny historik a genealóg, naň nadväzuje článkom o *vývoji slovenskej farnosti Narodenia požehnanej panny Márie v Clevelande*. Tá koncom roku 1992 zanikla.

V druhom čísle David Kuchta približuje životné podmienky prvých generácií Slovákov zamestnaných v *amerických baniach*. Autor 40 rokov pracoval v betlehenských oceľiarňach, publikoval 2 knihy a články o amerických robotníkoch na prelome 19. a 20. storočia. Diana C. Hassanová, ktorej starí rodičia (Zaletovci) sa v roku 1930 usadili v Danbury, Connecticut, prispela *článkom o Slovákoch v tomto „meste klobúkov“*. Väčšina z tunajších klobučníckych farbík zanikla v 60-tych rokoch minulého storočia – posledná v r. 1987. Tunajší Slováci však „nevymreli“. Naopak. V roku 1997 založili novú farnosť a v súčasnosti stavajú drevený kostol.

Helen Baine Cincebox na základe svojich a matkiných spomienok opisuje život prisťahovalcov v *Binghamptone, Endicotte a Johnson City* v 30-tych až 50-tych rokoch 20. storočia. Významne ho ovplyvňovala tunajšia obuvnícka tovareň (Endicott Johnson

Shoe Company), ktorá v predvojnovom období produkovala až 184 miliónov párov topánok ročne.

Tretie číslo periodika je venované českým hudobným nástrojom, štvrté pasom a povoleniam k vycestovaniu zo starej vlasti. Tie zo Slovenska si v príspevku *Passport documents in the Slovak Archives and their use* (Pasové dokumenty v slovenských archívoch a ich využitie) všima prešovský archívár Milan Belej. (gh)

RÉTHELYI, Orsolya – ROMHANYI, Beatrix F. – SPEKNER, Enikő – VEGH, András (zost.): ***Habsburg Mária, Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521 – 1531.*** Budapest: Budapesti Történeti Múzeum 2005, 295 s. ISBN 963 9340 50 2.

LUDIKOVÁ, Zuzana ***Mária Habsburská (1505 – 1558).*** Bratislava: SNG 2006, 102 s. ISBN 80-8059-113-X.

Prvá anotovaná publikácia je obsiahlym katalógom vydaným v maďarskej a anglickej jazykovej mutácii pri príležitosti výstavy venovanej uhorskej kráľovnej Márii Habsburskej a jej dvoru v rokoch 1521 až 1531. Výstava bola inštalovaná v Budapešťanskom historickom múzeu (30. 9. 2005 až 9. 1. 2006).

Z hľadiska heraldiky a genealógie je najpodnetnejšia štúdia Árpáda Mikóa II. *Lajos király cimerezlevelei. Egy speciális heraldikai reprezentációs forma művészettörténeti kérdései a kesői Jagelló-korban Magyarországon*. Venovaná je uhorským armálnym listinám z obdobia panovania Ľudovíta II. Jagelonského a pohľadu na ne ako na špeciálnu formu heraldickej reprezentácie. Autor sa venuje aj konkrétnym podmienkam vzniku armálnej listiny v tomto období.

Základom je preňho okruh budínskej iluminátorskej dielne a tzv. Bakócovský

monogramista. Ide o najaktívnejšieho, doteraz však menom neznámeho majstra, činného v rokoch 1514 – 1525. Do konzervatívneho prostredia maliarskej výzdoby armálnych listín, ktoré dovtedy formálne upravovali výrazovo neskorogotický obsah, priniesol motívy *all'antica* (mytologické postavy, vázy a kandelábre). Pripisuje sa mu takmer polovica doteraz známych uhorských armálnych listín pochádzajúcich z tohto obdobia. Okrem prác pre kráľovskú kanceláriu bol činný aj v oblasti iluminovania rukopisov. Z nich sa do dnešných dní zachovali tri. Nadviazal na talianskych miniátorov, ktorí pôsobili už na dvore Mateja Korvína (majster *Cassianus*) a do Uhorska rýchlo sprostredkovali aktuálne antikizujúce motívy.

Prikladom čerpajúcim v budínskom umeleckom prostredí po istej odmlke priamo z korvínovského obdobia je armálna listina pre Kopáňovcov (*Koppány*) z roku 1517. V jej prípade Mikó upozorňuje na priamy súvis s tvorbou majstra Cassiana. Oproti prácam okruhu Bakócovského monogramistu je jej koloryt temnejší, v malbe miestami chýbajú pevné obrysové linky. Miniatura patrí do rovnakej skupiny ako súdobé iluminácie z Moravy spájané s tvorbou Wolfganga Frölicha zaznamenaného v známej Právnej knihe mesta Znojma z rokov 1523 – 1525.

Prikladom naturalistickejšieho a tradičionalistickejšieho prúdu, ktorý v kráľovskej kancelárii existoval paralelne, je miniatura armálesu pre *Radákovcov* (husárom puškou postrelený Turek, z ktorého strieka krv). Do tejto skupiny môžeme zaradiť aj armáles pre *Pavlovičovcov* a *Jamborovcov* z Dolného Jasena z roku 1521.

Árpád Mikó konštatuje existenciu pracovných tímov iluminátor – pisár a tiež ich

pohyb. Už v tomto období existovala aj ich spolupráca a delba úloh. Napríklad na miniatúre armálnej listiny pre Imrefiovcov (*Imreffy de Szerdahely*) z roku 1523 spolupracovali podľa neho až traja autori. Miniátori podľa neho putovali s panovníckym dvorom.

Samostatná štúdia z pera Istvána Fazekasa *Oláh Miklós. Mária királyné titkára (1526 – 1539)* je venovaná kancelárovi Mikulášovi Oláhovi.

Výstava bola od 2. februára 2006 inštalovaná aj v priestoroch Slovenskej národnej galérie v Bratislave (do 2. apríla 2006). Oproti budapeštianskej bola však komornejšia, orientovaná na donátorské aktivity kráľovnej a jej kontakty na aktuálne duchovné prúdy vtedajšej Európy – nastupujúcu reformáciu.

Súčasťou expozície boli aj vzácne originály viacerých stredovekých armálnych listín z fondov Maďarského krajskeho archívu v Budapešti (Magyar Országos Levéltár Budapest), ktoré pôsobili na území dnešného Slovenska. Išlo o armálne listiny pre Dežofiovcov (*Dessewffy*, 1525), Forgáčovcov (1525), Imrefiovcov (*Imreffy de Szerdahely*, 1523), Kopáňovcov (*Koppány*, 1517), Suchodolských (*Szuhodoli*, 1516). Slovenská verejnosť mala tak nevšednú príležitosť stretnúť sa s týmito vzácnymi heraldickými pamiatkami.

Autorka koncepcie výstavy Zuzana Ludiková ich v slovenskom katalógu predstavila v kapitole nazvanej *Miniatúry kráľovskej kancelarie*. V príspevku sa okrem vyššie uvedených tém venuje aj mytologickým bytostiam a vplyvom, ktoré sa v neskorostredovekom uhorskom výtvarnom umení objavili po náleze nástenných malieb v Nerónovom paláci *Domus Aurea* v Ríme.

Radoslav Ragač

Spener a Slovensko (Na margo príspevku Ludwiga Biewera *Philipp Jakob Spener als Heraldiker*. Der Herold, Heft 17 – 18/2005, s. 493 – 501)

V minulom roku si v Nemecku pripomenuli 300. výročie úmrtia *Filipa Jakuba Spenera* (1635 – 1705), donedávna vyzdvihovaného hlavne ako teológa. Tento vzdelanec však popri svojich aktivitách na duchovnom poli vykonal aj kus práce v oblasti genealógie a heraldiky.

Spener bol rodákom z alsaského Rappoltsweilera (dnes Ribeauxvillé vo Francúzsku) a jeho väčšími životnými – kňazskými a úradnými – zástávkami boli Frankfurt nad Mohanom, Drážďany a nakoniec

Berlín. Popri teologických prácach publikoval rad diel, ktorými si vydobyl pozíciu zakladateľa vedeckej heraldiky (v európskom kontexte) a jedného z najznámejších nemeckých genealógov 18. storočia. Dovtedajšiu genealogickú produkciu obohatil prácami o pôvode a príbuzenských vzťahoch súdobých, hlavne v nemecky hovoriacich oblastiach panujúcich rodov (*Tabulae progenologicae regum et principum imp. rom. Germanici*, 1660, *Theatrum nobilitatis Europae*, 4 zv., 1668 – 1678, *Sylloge genealogico-historica*, 1677, *Illustriores Galliae stirpes tabulis genealogicis*, 1689). V oblasti heraldiky vychádzal z diel francúzskych autorov, najmä Menestriera (ktorý bol jeho rovesníkom i osobným priateľom). Vytvoril základný, dodnes platný systém popisu erbov, podľa ktorého sú štít a prilba hlavnými časťami erbu. Vytvoril tiež pevný systém delenia heraldických farieb a figur. Jeho

hlavné heraldické dielo *Opus heraldicum* (2 zv., 1680 – 1690) sa, podľa encyklopédií, stalo východiskom všetkých nasledujúcich prác venovaných heraldike.

Podobne ako doma, aj u nás je Spener vnímaný predovšetkým ako teológ, zakladateľ pietizmu, evanjelického hnutia, žitého v 17. a 18. storočí. Semenišťom tohto hnutia bola univerzita v Halle, tamojším protagonistom A. H. Francke, učiteľ nášho Mateja Bela (1684 – 1749), ktorý sa stal jeho hlavným šíritelom v Uhorsku. K ďalším patrili Ján Burius, Ján Sinapius-Horčička, Štefan Pilárik ai. Tieto súvislosti aj okolnosti, ako sa s menovanými vysporiadali slovenskí stúpenci luteránskej ortodoxie na čele s Danielom Krmanom, sú známe. Pamiatkou na Spenerov teologický vplyv u nás ostali jeho teologické práce, početne zastúpené tak vo verejných, ako aj v evanjelických knižniciach.

Natíska sa otázka, aký vplyv mohol mať Spener na genealogické a heraldické aktivity v našom prostredí, napr. na vznik diela *Ars heraldica* Františka Pápaia Párizia (1649 – 1716), transylvánskeho lekára a polyhistora, ktoré vyšlo v roku 1695 v Kluži a považuje sa za jednu z prvých vedeckých heraldických prác v Uhorsku. V prípade mladšieho Bela, ktorý sa so Spenerom mohol ešte stretnúť (do Halle prišiel 8. 10. 1704 a Spener zomrel v Berlíne 5. 2. 1705), vieme, že – podobne ako v Pápaiovom prípade – jeho záujmy tiež smerovali k histórii, genealógii a heraldike. Po návrate do vlasti napr. podnecoval zber šľachtických genealógií a vo svojich Noticiách viaceré z nich aj publikoval. V roku 1735 navrhol založiť Uhorskú učennú spoločnosť so sídlom v Bratislave, súdobú akadémiu vied, ktorej prvá „trieda“ sa mala zaoberať o. i. „plodmi“ spadajúcimi do oblasti genealógie a heraldiky

(*Matej Bel. Doba, život, dielo.* Bratislava 1987, s. 167 – 168). O tom, že už vtedy tu jestvovala pôda na rozvoj týchto aktivít, svedčí okruh vtedajších záujemcov o ne. Za Belových čias a neskôr k nemu patrili napr. Ján Krištof Burgstaller, bratislavský obchodník, inšpektor tamojšieho evanjelického zboru (bol zberateľom vyobrazení erbov uhorských rodov, Horváth, P. *Bratislavský mešťan Ján Krištof Burgstaller a jeho zbierka erbov z rokov 1728 – 1734.* In: *Genealogicko-heraldický hlas*, 6, 1996, č. 1, s. 11 až 14), Belov príbuzný Ján Sinapius-Horčíčka (autor genealógie vlastného rodu, Minárik, J. *Budapeštiansky rukopis o genealógii Horčíčkovcov.* Slovenská literatúra, 6, 1959, s. 228 – 232), Belov spolupracovník – jezuita, historik a právnik Gabriel Kolínovič-Šenkvičský (v jeho pozostalosti sa zachovali aj genealogické štúdie), ďalší jezuita, spišský historik a genealóg Karol Wagner (v rokoch 1777 – 1784 učiteľ pomocných vied historických na univerzite v Budíne), jeho rovesník a spolupracovník, Belov žiak Daniel Kornides, historik a genealóg, od roku 1784 profesor diplomatiky a heraldiky na univerzite v Budíne.

Kedy a do akej miery Spenerove genealogické a heraldické diela ovplyvnili dianie v tejto oblasti u nás, ostáva sčasti otázkou. Zatiaľ vieme, že tu – popri jeho teologických prácach – boli známe a používané. Spomína ich (*Theatrum nobilitatis*) napr. Karol Wagner v prvom zväzku svojich *Collectaneí*. A zachovali sa aj vo viacerých historických knižných fondoch z nášho územia – v knižnici bratislavských františkánov (uloženej v Slovenskej národnej knižnici v Martine), v bratislavskej Univerzitnej knižnici, kežmarskej lyceálnej knižnici i v Čaplovičovej knižnici v Dolnom Kubíne.

Milan Šišmiš

HUSZÁR, Lajos: **A Magyar Nemzeti Múzeum művelődéstörténeti kiadványai. Személyi érdemk.** Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum 1999, 148 s + 103 tab. ISBN 963 7421 84 X.

Ide o katalóg venovaný historickým osobným medailám v zbierkach Maďarského národného múzea v Budapešti (Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest). Úvod spracovala Veronika Hériová, ktorá na niekoľkých stranách stručne predstavuje dejiny medailérstva v Uhorsku. Časovo je katalóg zhora ohraničený polovicou 19. storočia (1849) a obsahuje spolu 590 jednotiek. Časť medailí je reprodukováaná aj v tabuľkách. Napriek tomu, že publikácia vyšla už pred niekoľkými rokmi, unikla zatiaľ v genealogických a heraldických kruhoch na Slovensku väčšej pozornosti. Je to nepochybne škoda. Časť publikovaného, málo známeho materiálu sa totiž priamo dotýka aj Slovenska. Niektoré z medailí navyše doposiaľ vôbec neboli publikované. Na časti medailí sú zobrazené aj erby, ktoré sú cennými a dostupnými dokladmi o heraldike jednotlivých rodov. Medzi ich objednávateľmi môžeme nájsť šľachtické a meštianske rody, úradníkov, vojakov, prelátov, ale aj umelcov a intelektuálov.

Abecedne zoradené katalógové heslá stručne opisujú obsahy jednotlivých medailí, vrátane blazonov na nich zobrazených erbov. Z bratislavského prostredia možno spomenúť napríklad erbové medaily príslušníkov rodov *Armpruster* a *Kamper* (1603), *Burgstaller* a *Klobušický* (1740, 1748), *Kamper* a *Paar* (1576), či *Segner* (1651). Viacero medailí reprezentuje oblasť stredoslovenských banských miest, kde bola ich tvorba rozvinutá, vzhľadom na ložiská rúd a kremnickú mincovňu, kde pôsobili rytci razidiel. Z nich možno spomenúť

napríklad príslušníkov rodov *Höflinger-Frišovič* (nedat.), *Frišovič* (1636) a *Roth* z Banskej Bystrice (1629 – 1636), *Hohenberger* (1588, 1593), *Reutter* (1601 – 1650) a *Rubigal* (1565) z Banskej Štiavnice, *Roll* z Kremnice (1547, 1560). Zaujímavé sú aj medaily príslušníkov rodu *Jesenských* z Horného Jasena – Izajáša, Jána Jesenia a Štefana zo začiatku 17. storočia.

Radoslav Ragač

ŠKVARNA, Dušan: Začiatky moderných slovenských symbolov. K vytváraniu národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied 2004, 130 s., ISBN 80-8083-014-2

Svedomitú bádateľskú, autorskú i redakčnú prácu vidieť za touto navovok nenápadnou brožúrou. Približuje utváranie symbolov národnej identity Slovákov v Uhorsku od jozefinských čias do revolúcie 1848/49 a ekurzívne aj do vzniku ČSR.

Autor sleduje cesty vytvárania takých národných symbolov, akými pre Slovákov boli či mali sa stať Veľká Morava, Tatry, niektoré vrchy, pohoria a rieky, hrady a mestá, osobnosti (vierozvesti, Svatopluk, Matúš Čák, Jánošík, národovci ai.), spôsoby (pastierstvo, sčasti drotárstvo) i druhy obživy (bryndza, halušky). Približuje používanie národných mien, národného odevu, tancov, tvorbu hymnických piesní, zrod a šírenie symbolu lipy a dvojkríža na trojvrší, budúceho štátneho znaku.

Sústredene píše aj o národných farbách a zástavách, prvých „dňoch“ našej budúcej/terajšej štátnej vlajky. K jej premene z červeno-bielej na trikolóru podľa neho prispel medzi iným francúzsky vzor (nie teda ruský, ako je rozšírené, s. 91). Podľa

nášho názoru oba vplyvy mohli pôsobiť súčasne.

Dielo je z viacerých aspektov výnimočné. Ponúka nám vysvetlenia týkajúce sa pôvodu viacerých, aj dnes živých symbolov. Naším blízkym i vzdialeným susedom by zase mohlo ucelene – aj keď nie vyčerpávajúco – priblížiť „rašenie na jednom zo záhonov“ národne sa prebúdzajúcej Európy. Prekvapil nás preto nízky náklad (150 ks) ako aj skutočnosť, že dielo vyšlo bez cudzojazyčných resumé. Myslíme si tiež, že s registrom – hlavne predmetovým – by bolo prehľadnejšie, s obrázkami „vesešie“. Veríme však, že nezostane len pri tomto vydaní.

Zaujímavosťou o problematiku dávame do pozornosti aj prácu *Mýty* naše slovenské, ktorá vyšla v roku 2005. (gh)

Komunálna heraldika na Slovensku v roku 2005

Ministerstvo vnútra v súlade s kompetenčným zákonom, zákonom o štátnych symboloch i zákonom o obecnom zriadení zabezpečuje činnosť Heraldickej komisie MV SR, usmerňuje tvorbu a používanie štátnych a komunálnych symbolov na Slovensku. Návrhy komunálnych symbolov v hodnotenom období posudzovala Heraldická komisia Ministerstva vnútra SR a v prípade ich správnosti, resp. po zohľadnení pripomienok komisie, boli predmetom zápisu do Heraldického registra SR, ktorý vedie odbor archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR.

V roku 2005 heraldická komisia zasadala jedenásťkrát a na svojich raz mesačne sa konajúcich stretnutiach prerokovala 239 návrhov mestských alebo obecných symbolov. Na schválenie mestským a obecným zastupiteľstvám odporúčala 124 erbov. Súbežne s tým boli nové komunálne erby a vlajky zapísané aj do heraldického registra. Ak ich

na začiatku roku 2005 bolo zaevidovaných 2390, k 31. decembru 2005 stúpol ich počet na 2514. Zoznam miest a obcí so symbolmi zapísanými v heraldickom registri je uvedený na internetovej stránke www.civil.gov.sk.

Obsah nových komunálnych symbolov v drvivej väčšine vychádza z obsahu historických pečatných symbolov miest a obcí. Svojim množstvom predstavujú veľký impulz a obohatenie pre heraldiku ako takú. Tento proces nesporne urýchlil aj zákon o obecnom zriadení, ktorý prikazuje mestám a obciam konštituovať svoje symboly a mať ich zaevidované v Heraldickom registri SR do konca roku 2006. Či to stihnú, je otázne. Na Slovensku máme 138 miest a 2891 obcí, v hre je tak stále ešte vyše 300 subjektov. V každom prípade možno najmä v rokoch 2006 – 2008 na úseku komunálnej heraldiky očakávať búrlivú aktivitu a prelomový historický fakt, že všetky sídla na Slovensku budú mať registrované symboly.

V roku 2005 bol zverejnený aj 4. zväzok knižného vydania *Heraldického registra Slovenskej republiky*, ktorý koncepčne i obsahovo nadviazal na prvé tri. Štyri doterajšie zväzky zverejňujú dovedna 1887 symbolov, erbov a vlajok našich miest, obcí i samosprávnych krajov, ako aj inštitúcií a osôb. Samotný štvrtý zväzok obsahuje prírastok ďalších 404 erbov a vlajok. V hodnotenom roku bol zostavovateľsky spracovaný aj 5. zväzok *Heraldického registra*, ktorý zverejní ďalších takmer 400 komunálnych symbolov. Dielo by sa malo objaviť na knižnom trhu v letných mesiacoch tohto roka.

Erby a vlajky miest a obcí boli systematicky publikované aj vo viacerých periodikách (*Verejná správa*, *Obecné noviny* ai.) počas celého roka.

Priradené, aktivitami ministerstva, heraldickej komisie a heraldického registra sa

oblasť komunálnej heraldiky ani zďaleka nevyčerpáva. Na jej rozvoji a rozkvetu sa systematicky podieľajú heraldici, archivári, heraldické ateliery, výtvarníci, zástupcovia miest a obcí a sporadicky i ďalší špecialisti – počítačovní grafici a dizajnéri. Je však nad silu autora tohto príspevku podrobnejšie opísať všetko dianie v tejto oblasti u nás a poskytnúť prehľad o najdôležitejších knižných tituloch a príspevkoch v hodnotenom období.

Rád však spomeniem, že koncom roku 2005 bola do tlače odovzdaná *Príručka heraldiky*, ktorú pre potreby štátnych archívov i širokej odbornej verejnosti napísal PhDr. Ladislav Vrteľ. Dielo bude k dispozícii v letných mesiacoch roku 2006.

Peter Kartous

Pozn. red. Koncom roka vyšla monografia M. Klča *Okres Partizánske. Stručná história a erby miest a obcí* (Piešťany, Balneologické múzeum 2005), zrejme jediná z tejto skupiny heraldických publikácií, vydaných na Slovensku v roku 2005. Ide o 2. doplnené vydanie rovnomennej práce z roku 2000.

Co přinesl rok 2005 v komunální heraldice v Česku

Z hľadiska nových komunálnych symbolů nepředstavoval uplynulý rok žádný výrazný zvrat. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, který projednává a doporučuje předsedovi Poslanecké sněmovny k udělení nově navrhované znaky a vlajky obcí, se sešel celkem čtyřikrát a projednal cca 280 žádostí, z nichž cca 95% bylo akceptováno.

S činností podvýboru úzce souvisí informovanost veřejnosti o nově udělených symbolech. Bohužel se stále nepodařilo prosadit vydávání (alespoň ve virtuální podobě) lexikonu nových znaků a vlájek Po-

slaneckou sněmovnou. Zájemci jsou i nadále odkázáni na internetové stránky jednotlivých obcí nebo na individuálně vydávané a teritoriálně omezené přehledy ze soukromé iniciativy jednotlivců. Z těch významnějších, které mají potřebný heraldický standard, je třeba jmenovat článek Stanislava Kasíka *Nové symboly měst a obcí okresu Cheb v letech 1990 – 2004* (Sborník Chebského muzea 2004, Cheb 2005, s. 134 až 161) a již osmé pokračování seriálu Ivana Štarhy *Nové znaky a vlajky měst a obcí* (Jižní Morava, 2005, s. 271 – 281), zahrnujícího symboly jihomoravských lokalit udělené v roce 2004. Vexilologové jsou na tom mnohem lépe díky Středisku vexilologických informací Petra Exnera, kterému se daří zpřístupňovat tiskem i na internetu nové obecní vlajky od roku 1990. V loňském roce vyšel další svazek – *Vexilologický lexikon. Vlajky obcí ČR (2004)* (Hradec Králové 2005, 60 s.).

2005, 384 s.), v níž emeritní archivář zmíněného okresu uveřejnil výsledky svého mnohaletého bádání a ukázal možnosti zpracování tématu i pro jiné české okresy, z nichž naprostá většina na zpracování dějin a přítomnosti symboliky svých obcí teprve čeká.

Na Moravě a ve Slezsku je v tomto směru situace poněkud příznivější, k čemuž v loňském roce přispěli Jiří Lapáček a Bře-

islav Passinger knihou *Pobečví v proměnách času* (Přerov, Elan 2005, 255 s.). Jednotlivé obce přerovského okresu jsou v ní prezentovány nejen starými fotografiemi, ale také fotografiemi a kresbami historických pečeti a barevnými vyobrazeními užívaných znaků a vlajek se základním popisem. Samostatného monografického zpracování se dočkala symbolika východočeské Chrudimí v brožůře Renáty Růžičkové a autora této zprávy *Znak a pečeti města Chrudimě* (Chrudim, PORS 2005, 59 s.). Podepsaný také publikoval pojednání o autorovi nejstarších kompendií obecní heraldiky a sfragistiky v habsburské monarchii – *Vincenz Robert Widimsky – albrechtický kronikář a zakladatel komunální heraldiky nejen v českých zemích* (Sborník prací filozofické fakulty Ostravské univerzity, Historie 12, 2005, s. 229 – 232).

Karel Müller

Heraldické registre z bývalých sovětských území

O obnovenom záujme o heraldiku v Rusku a ďalších krajinách bývalého Sovietskeho zväzu svedčia o. i. v poslednej dobe vydané publikácie zobrazujúce a popisujúce erby registrované inštitúciami, ktoré boli na spomínaných územiach zmocnené k takejto činnosti.

Zatiaľ poslednou je takmer 300-stranová kniha *Coats of Arms of Modern Russia (Reference Book)*, vydaná v roku 2005 v Moskve k medzinárodnému heraldickému kolokviu, ktoré sa v tom istom roku konalo v Sankt Petersburgu. Dielo má podtitul (v preklade) „*Erby oblastí, okresov, miest a obcí, registrované v Štátnom heraldickom registri Ruskej federácie, spracované v spolupráci so Zväzom heraldikov Ruska v rokoch 1992 až 2004*“. Ešte predtým však vyšiel aj prvý diel podobného ukrajinského registra – *Herby ta*

prapory mist i sil Ukrajiny, Lviv 2004, zostavený A. Grečylom. Ukrajinská heraldická spoločnosť pokračuje aj vo vydávaní samostatných zošitov s ňou registrovanými osobnými erbami. V druhom zväzku z roku 2004 zverejnila ďalších dvadsať.

Záujemcom o ruskú a ukrajinskú heraldiku dávame do pozornosti internetové stránky <http://geraldika.ru>, <http://sovnet.geraldika.ru>, www.heraldry.com.ua. Za upozornenie na ne ďakujeme p. A. Filippovi, členovi SGHS z Mukačeva. (gh)

Turčiansky zemiansky erb v zámorí

New England Historic Genealogical Society v Bostone je zameraná aj na súčasné heraldické dianie v USA. Registreuje tiež rodové erby amerických občanov za predpokladu, že vedia doložiť legitímny vznik erbu a právo užívať ho. V nepravidelných intervaloch vydáva *Committee of Heraldry* tejto spoločnosti zborník nazvaný *A Roll of Arms*. V jeho ôsmom zväzku (1972) je zo-

braznený štít erbu turčianskych Prónayov zo Slovenského Pravna a z Blatnice, spolu s blazonom v angličtine. Erb tam dal registrovať Andrew Pronay bytom v Central Hall v Pen-

sylvánii. Svoju pôvodnú maďarskú národnosť prejavil tým, že si vymohol, aby (v zátvorke) bol uvedený ako *Prónay Endre Kornél de Tótpróna und (!) Blatnicza*.

Pre úplnosť sa žiada uviesť, že v USA je ďalšia ustanovizeň, ktorá registruje a následne publikuje rodové erby. Je to *American College of Heraldry*, kde americký občan môže požiadať o registráciu zdedeného erbu alebo erbu, ktorý prijal, prípadne aj

s odbornou radou tejto *College*, ktorá tiež vydáva štvrťročne *The American Armiger's News*. V tomto periodiku uverejňujú sa následne vyobrazenia a blazony týchto erbov, spolu s pomerne obšírnymi osobnými údajmi ich nositeľov. Americký Slovák Thomas Kenneth Michael Klimek Ward (honorárny konzul SR v USA – pozn. red.) má na Slovensku vytvorený a registrovaný erb, ktorý bol v spomínanom periodiku zverejnený.

Zdenko G. Alexy

OKÁLI, Ilja – PODUŠELOVÁ, Gabriela – VOZÁROVÁ, Marta (zost.) Múzejníctvo a zberateľstvo na Slovensku. Biografický slovník. Zv. I. Bratislava SNM – Zväz múzeí na Slovensku 2004, 104 s. ISBN 80-8060-142-9.

Ako prílohu časopisu *Múzeum* (roč. L/2004) vydalo v roku 2004 Slovenské národné múzeum spolu so Zväzom múzeí na Slovensku prvý zväzok biografického slovníka múzejníkov a zberateľov na Slovensku. Pri zrode tohto projektu stál Pavol Valachovič, ktorý poskytol prvý zoznam osobností, a Ilja Okáli, ktorý doplnil pôvodný heslá, avšak smrť mu zabránila dielo dokončiť. Na projekte intenzívne pracovali pracovníci Muzeologického kabinetu SNM v Bratislave. Vychádzali z podkladov, ktoré dodali jednotlivé múzeá.

Slovník sa skladá z dvoch zväzkov. Do prvého zostavovateľa zaradili osobnosti, ktoré vytvárali prvé zbierky v predmuzeálnom období a stáli pri zrode múzejníctva a ochrany pamiatok na Slovensku (v Uhorsku) do roku 1945. Heslá sú zoradené abecedne a skladajú sa z viacerých častí. Každé okrem osobných biografických údajov (dátum a miesto narodenia a úmrtia) obsahuje časti nazvané *Štúdium, Pôsobenie a Literatúra*. Dohromady I. zväzok obsahuje 403 he-

síel. Zúčastnení tu nájdú napr. aj viacerých príslušníkov z radov aristokracie – Andráši, Čáky, Iľešházi, Pálfi, Révai, Ziči, ktorí zberateľskou činnosťou vytvorili hodnotné rodové zbierky. Ich časti sa zachovali v múzeách až do súčasnosti. Ale sú tu uvedené samozrejme aj ďalšie zaujímavé osoby. Spomenieme aspoň niektoré – P. Florek, E. Holub, L. Kraskovská, M. Matunák, J. Petrikovich, T. Ortvyay, K. Plicka, J. Šafárik, M. R. Štefánik, I. Textorisová, B. Winkler, R. Zaymus a ďalší. Mnohé sa venovali aj genealógii. Prvý zväzok uzatvára zoznam použitej literatúry a zoznam hesiel.

Druhý diel bude obsahovať osobnosti späté s múzejníctvom od roku 1945 až do súčasnosti.

Júlia Ragačová

Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine. Zost. Ľubor Králik. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied – Slovenská akadémia vied, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra 2002, 182 s. ISBN 80-224-0749-6.

V roku 1977 J. Novák nastolil otázku transkripcie uhorských rodových mien a priezvisk (teda mien do r. 1918) v slovenských textoch. Podnietil tak diskusiu, ktorej vlna sa preliala až do začiatku 80-tych rokov minulého storočia a viedla k sformulovaniu zásad neskôr včlenených do Pravidiel slovenského pravopisu (1991, naposledy vydaných v roku 2000). Časť autorov ich však odmietla a téma tak ostala istým spôsobom otvorená.

V roku 2000 a 2002 (vydaním rovnomeného zborníka) ju vrátili do hry organizátori vedeckého seminára, ktorý sa konal v Bratislave. Dotkla sa jej asi tretina z 30 prítomných. Zazneli tu príspevky za i proti uplatňovaniu či revízií platných

transkripčných pravidiel. Autori – z jedného i druhého tábora – priniesli veľa podnetov, argumentov, cenných údajov (o. i. aj zoznam prvej tisíciny najfrekvencovanejších priezvisk na Slovensku, s. 30 – 33).

Seminár v zásade potvrdil správnosť smerovania v tejto oblasti: používanie historických mien v tvaroch upravených podľa pravidiel slovenského pravopisu. Jazykovedci ich naposledy publikovali v *Príručke slovenského pravopisu pre školy a prax*, vydananej v Bratislave roku 2005. (gh)

DÁVNEJŠIE sa v Považskej Bystrici uskutočnili dve stretnutia Kronerovskej rodiny a príbuzných. Prvé sa konalo 26. októbra 2002, druhé 13. decembra 2003. Zišli sa na nich potomkovia a príbuzní známych slovenských hercov Jozefa a Ľudovíta Krónerovcov, dovedna asi 60 osôb. Obe podujatia organizovali príbuzní p. Zuzany Vaňousovej, sestry spomínaných bratov. Pani Vaňousová žije v Považskej Bystrici, venuje sa maľbe na sklo a touto technikou spracovala aj viac rodostromov. Tradíciu sklomaľby – i na skle maľovaných rodostromov – rozvíjajú dve jej dcéry.

VIACERE STRETNUTIA v posledných rokoch zorganizovali aj potomkovia Karola Kissa z Trenčianskych Mítíc a Heleny Hackenbergovej, pôvodom z Pruského. Manželia sa usadili v Horovciach pri Púchove a mali 9 detí. Z ich generácie žije v súčasnosti len jedna dcéra – v USA. Prvé, menšie stretnutie príbuzných sa konalo počas jej návštevy na Slovensku v roku 1977. Ďalšie, väčšie, sa uskutočnili v roku 2001 v Ladcoch a v októbri 2004 v Dolnej Marikovej-Klieštine. Organizovala ich MUDr. Gabriela Galasová z Považskej Bystrice.

DESAŤ ŠLACHTICKÝCH RODOV z čias nástupu Habsburgovcov, reformácie a následnej protireformácie, ich vzťah ku knihám a knižniciam približuje medzinárodná putovná výstava *Modrá krv, tlačiarenská čerň. Šľachtické knižnice 1500 – 1700*, ktorú v októbri 2005 sprístupnili v Záhrebe. Na jej prípravu sa podieľali zástupcovia 3 národných a jednej súkromnej knižnice zo Slovenska, Maďarska, Chorvátska a Rakúska. Exponátmi prispeli aj ďalšie organizácie. Zo

Záhrebu sa výstava 2. marca 2006 presunula do Bratislavy, odkiaľ pôjde do Martina a Budapešti. Putovanie zavŕši na hrade Forchtenstein v Rakúsku.

ČS. LEGIONÁRI A VOJACI sa už dajú hľadať aj na internete. Vojenský ústredný archív v Prahe v októbri 2005 sprevádzkoval databázu príslušníkov čs. légii z 1. svetovej vojny (z Francúzska, Ruska a Talianska) a čs. vojakov padlých v 2. svetovej vojne. Možno ich nájsť na webovej stránke www.army.cz/acr/vuapraha.

AUTOROVI NÁVRHU ČESKOSLOVENSKEJ VLAJKY Jaroslavovi Kursovi (1875 – 1950) odhalili 28. októbra 2005 v Blovcích neďaleko Plzne pamätnú tabuľu. Tabuľa bola odhalená na budove miestnej školy, Kursovom rodnom dome. Podujatia sa zúčastnilo mnoho významných hostí – poslancov, krajských i miestnych politických predstaviteľov. O samotnom Kursovej prehovoril p. Aleš Brožek, člen Českej vexilologickej spoločnosti i SGHS, ktorý má významný podiel na pátraní po Kursovej podobe i odhalení tabule. (Podľa *Vexilologie* 139/2005)

PESTOVANIE GORALSKEJ KULTÚRY a v rámci nej aj genealogického výskumu goralských rodín je cieľom občianskeho združenia Obec Goralov, ktoré vzniklo 25. novembra 2005. Predsedom združenia je Dr. Viktor Pisarčík, člen SGHS z Ružomberka, organizátor viacerých genealogických stretnutí. Kontakt 0903-591214

ČESKÁ GENEALOGICKÁ A HERALDICKÁ SPOLOČNOSŤ V PRAHE si na sklonku novembra 2005 pripomenula nedožitie 80. na-

rodeniny Dr. Jaroslava Honca (1925 – 1999), svojho v poradí druhého predsedu (bol ním v rokoch 1975-79). Dr. Honc bol historikom a historickým demografom, venoval sa však aj genealógii. V uplynulom roku spoločnosť vyškolila 40 začínajúcich a rovnaký počet pokročilých genealógov. Vydala tiež zborník učebných textov pre nich a už predtým (2003) aj čítanku starých textov. Tá upútala aj niekoho iného: „...při své návštěvě Brna jsem v knihkupectví objevil prodávanou Učebnici čtení starých textů, která si sice zachovávala všechny atributy i obsah námi vydané Učebnice, ale nepatrně se odlišovala barvou desek a písmem v nadpisu. Proto bylo podáno trestní oznámení,“ uvádza Jan Podhola, terajší predseda spoločnosti. V októbri sa kradlo aj v kancelárii ČGHSP na Fantovej 1784 v Prahe 5. Neznámy páchatel' si však odniesol len kľúče od skriniek na knihy. Serióznejších záujemcov o genealógiu chcú predstavitelia spoločnosti upútať dlhodobou výstavou „Putování za předky“. Po Písku sa chystá do Vysokej nad Jizerou a Řičan pri Prahe.

EURÓPSKA VLAJKA oslávila v decembri 2005 svoje 50-te narodeniny. Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave pri tejto príležitosti vydala publikáciu *Európska vlajka. Symbol celej Európy. 50 rokov*. Odhaľuje okolnosti vzniku, symboliku a opis súčasnej vlajky, zverejňuje tiež neprijaté návrhy. Vlajka EÚ bola prvýkrát inaugurovaná v parížskom Chateau de la Muette 13. decembra 1955. Jej hviezdy symbolizujú národy Európy, ideály jednoty a harmónie, počet mesiacov v roku a dvanásť znamená zverokruhu.

OBČIANSKE ZDRUŽENIE FORGACH DE GHYMES so sídlom v Trenčianskych Tepl-

ciach vzniklo 30. decembra 2005. Združenie podporuje výskum dejín Forgáčovcov z Jelenca (v súčasnosti sú aj predmetom vznikajúcej diplomovej práce) a pestovanie rodových tradícií medzi potomkami tohto rodu. Forgáčovci sú považovaní za vetvu Hont-Poznanovcov a ich vývoj možno sledovať od 13. storočia, kedy získali hrad a zem Gýmeš (Jelenc, okr. Nitra). V Jelenci žili až do 20. storočia, tu však vymreli. Dnešní potomkovia rodu žijú vo viacerých lokalitách na strednom Považí a na Morave. Prvé ich stretnutie – za účasti vyše 80 záujemcov – sa konalo 21. mája 2005 v Jelenci. Ďalšie sa uskutoční 8. júla 2006, opäť v Jelenci. Adresa združenia je: Sídlisko SNP 8, 914 51 Trenčianske Teplice, tel.: 032/655 32 14.

PRI PRÍLEŽITOSTI VZNIKU REPUBLIKY 1. januára 2005 na Bratislavskom hrade významenal prezident SR Ivan Gašparovič dvadsať osobností vrátane Prof. PhDr. Jozefa Nováka, DrSc., heraldika a historika, čestného predsedu našej spoločnosti. Prezident pri tejto príležitosti povedal, že ide o osobnosti s mimoriadnym významom pre Slovensko, ktoré pomohli k upevňovaniu pozície krajiny a ktorých prácu si váži. Za prítomnosti predstaviteľov vlády im potom udelil Pribinove kríže a Kríže Milana Rastis-

lava Štefánika. J. Novák bol poctený Pribinovým križom III. triedy, tretím najvyšším štátnym vyznamenaním SR.

SLOVENSKÁ HISTORICKÁ SPOLOČNOSŤ pri Slovenskej akadémii vied začiatkom februára 2006 zverejnila správu o svojej činnosti v uplynulom roku. Spomínajú sa v nej aj podujatia, ktoré mohli zaujímať aj genealógov. Patrili k nim vedecké workshopy *Aspekty mobility novovekej spoločnosti a Rodina a rodinný život v stredoeurópskom prostredí v novoveku*, organizované koncom roka 2005 v Bratislave, ako aj seminár o Oldenburgovcoch v Brodzanoch. Členovia Sekcie pre rodové štúdie podporili vydanie zborníka *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti* (zost. T. Lengyelová, vydal Academic Electronic Press s vročením 2004). Spoločnosť ku koncu uplynulého roka evidovala 323 členov.

V UNIVERZITNEJ KNIŽNICI V BRATISLAVE 14. februára 2006 sprístupnili databázovú verziu bibliografie, ktorá obsahuje 601 bibliografických záznamov výročných školských správ zo Slovenska z rokov 1700 – 1850. Správy obsahujú údaje o učiteľoch a niekedy aj o žiakoch. Môžu byť preto užitočné aj pri genealogických výskumoch. Databáza dovoľuje zistiť, ktoré zo správ sa zachovali a kde sú uložené. Je prístupná na adrese <http://phobos.ulib.sk/wwwisis/reτρο.htm>

V MÚZEU VOJTECHA LÖFFLERA v Košiciach 17. februára 2006 privítali vydanie publikácie *X storočí rodu Máriašsy*. Práca sa rodila niekoľko generácií, dokončil ju pán Péter Máriašsy z Košíc. „Bolo to ako s viačnym stromčekom, ktorý som ja len ozdobil“, povedal nám autor knihy. P. Máriašsy

absolvoval stavebnú priemyslovku, začas pôsobil ako zememerač, v posledných rokoch v správe budov Východoslovenskej galérie a Pedagogickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Je rytierom Zvrchovaneho maltézskeho rádu Podklady na vydanie publikácie zhromažďoval asi 25 rokov.

STÉ VÝROČIE NARODENIA Alexandra Húščavu (1906 – 1969), prvého profesionálneho vedca a vysokoškolského pedagóga pomocných vied historických na Slovensku, si pripomenuli účastníci spomienkového stretnutia 20. februára 2006 v Bratislave. A. Húščava sa popri historických témach, paleografii a metrologii venoval aj heraldike a genealógii. Spracoval štúdie o pôvode zvolenského župana Donča, falzifikátora Jána Literáta z Madočian, o rode Okoličianovcov i ďalšie. S českým heraldikom B. Štormom spolupracoval na návrhu slovenského štátneho znaku. Z jeho iniciatívy sa od roku 1950 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave študuje archívniectvo. Hlavný program podujatia prebiehal v Moyzesovej sieni na Vajanského nábreží. Popri žiakoch, kolegoch a priateľoch sa ho zúčastnili aj historikovi príbuzní – manželka Matilda a syn Dušan.

PRVE STRETNUTIE JURÁČKOVCOV v Bošáci a Zemianskom Podhradí sa konalo 27. mája 2006. Poslaním bolo oživiť vzájomné vzťahy medzi príbuznými a doplniť doposiaľ získané genealogické údaje. Predkovia rodu údajne prišli na Slovensko z Čiech po bitke na Bielej hore (1620). Stretnutie organizovala p. Alžbeta Václavová s príbuznými z Trenčína. Kontakt Peter Václav, Pod čerešňami 23, 911 01 Trenčín, vaclav@naex.sk.

Spracoval Milan Šišmiš

Ako sa vyrovnávame s minulosťou

TV oko 19/2005 prinieslo rozhovor so Zuzanou Kusou. Známa sociologička sa v ňom zmieňuje o nazeraní jednotlivcov i spoločnosti na vlastné dejiny – či už v spomienkach alebo publikovaných prácach. Jej názory môžu byť zaujímavé aj pre tvorcov rodinno-historických prác.

Vo vede ste začínali výskumom, v ktorom ste zbierali biografické príbehy ľudí, spomínajúcich na svoje osudy v čase prvej Československej republiky a za socializmu. Ktoré závery vás oslovujú dodnes?

Vedci, ktorí skúmajú nejaké otázky cez biografie ľudí, sú väčšinou vždy prekvapení, s akým nadhľadom a humorom sa u spytovaných stretnú. Existuje na to pojem Polyanin syndróm, vychádza z knihy o dievčatku, ktoré učí ľudí hrať sa hru vidieť svet z tej lepšej stránky. Ľudia, s ktorými som sa stretla, sa naučili hľadiť na celý svoj život a bývalý režim optimisticky a zmierlivo. Ich rozprávanie aj o ťažkých veciach sa nieslo v tóne vety z Pavlovej epištoly „Milujúcemu Boha je aj zlé na dobré“. Vnímala som ich rozprávanie ako špeciálny spôsob odovzdávania skúseností.

Polyanin syndróm platí len u veriacich?

Podľa niektorých psychológov by sme bez takejto kultúrnej technológie zľahčovať prežiť, selektovať minulosť a sústreďovať sa na tie jasnejšie body nášho života asi neprežili. Každý starnúci človek musí zvládnuť túto zmierujúcu transformáciu. A každý zdravý človek pracuje so svojou minulosťou tak, aby ho posilňovala. Pri spracúvaní individuálnych spomienok je silnejší imperatív vlastnej dôstojnosti ako imperatív pravdy. A podobne narába spoločnosť s vlastnou históriou.

Čo má teda akadémia vied poskytovať – pravdu alebo mýtus?

Najlepšie by bolo citovať Lubomíra Liptáka, keď rozprával o troch účeloch histórie u nás: o sociálno-emanipačnom, česko-slovensko „zblížujúcom“ a, povedzme, národno oslobodzujúcom. Každý režim potreboval inú históriu. Ako historik sa voči režimovým potrebám bránil a snažil sa pochopiť určitý jav v dobovom kontexte a skúmal aj to, ako sa používala samotná história. No na druhej strane učenie histórie v školách si vyžaduje, aby bol historický materiál usporiadaný do formy príbehu – laik by sa inak v historických dátach utopil. Radením udalostí sa naznačuje určitá kauzalita. Na pochopenie potrebujeme príbeh, hoci tam pôvodne nebol. Učíme históriu, ktorá je zároveň sebaobhajobou alebo vypočtom prekonaných krívd. A nie sme s týmto prístupom sami.

Ako sa dá nájsť spoločná interpretácia dejín u národov Európy, ktoré chcú odrazu žiť spolu?

Nemecký sociológ Hans Joas napríklad vyslovil myšlienku, že európska spolupráca nebude možná, kým v našich jednotlivých príbehoch nebude podstatný prvok pokania. Kým sa vrozprávanie našej histórie nestane zároveň ospravedlnením za to,

ako sme kedy komu ublížili. Tento trend je už celkom badateľný. Nie je to síce prísne vedecké, ale zato spoločensky významné.

(Čorná, T.: Chráňme si vlastných bohatých. Sociologička Zuzana Kusá. TV oko 19/2005, s. 5 – 11; spracované)

Ako ochraňovať dokumenty

Ing. Vladimír Bukovský zo Slovenskej národnej knižnice v Martine sa roky venuje výskumu starnutia dokumentov a možnostiam ich ochrany – témam, ktoré sú blízke aj rodinným historikom a domácim archivárom. Z jeho nedávno publikovaného príspevku vyberáme:

Základným a nemenným cieľom dlhodobej ochrany každého konzervačného dokumentu je požiadavka, že informácia na akomkoľvek nosiči musí byť v takom stave, aby ju bolo možné skôr alebo neskôr skopírovať. Ak pripustíme 50-ročný polčas životnosti priemerného audio/video nosiča (napr. polyestery), potrebujeme výrobu 20 následných kópií, aby sme dokument uchovali po dobu jedného tisícročia. Papierové dokumenty z minulého storočia majú ročný polčas životnosti asi 15 až 20 rokov. Aby sme prekonalí tento problém, riešením je prenos všetkých týchto informácií do podoby digitálnych formátov.

Kompaktné disky CD a DVD sú jedným z najmodernejších formátov optických diskov vhodných pre uchovanie písaných informácií, zvukov a statického a pohyblivého obrazu. Tento základný formát je tiež používaný na uchovávanie počítačových dát.

Digitalizácia by sa mala prednostne začať na dokumentoch, ktoré sú z rôznych príčin ohrozené. Všeobecne sa to týka napr. acetátových (okamžitých) diskov a všetkých historických pásov vyrobených z acetylcelulózy, tlačených dokumentov na drevitom papieri, zvlášť novín a periodík a pod.

Je veľmi dôležité vedieť, ktorá časť našej zbierky, resp. zbierok je akútne ohrozená a ktorá môže čakať na riešenie. Bez bezpečného poznania situácie môžeme stratiť veľa času a peňazí pri kopírovaní stabilizovanej časti našej zbierky, zatiaľ čo skutočne ohrozené dokumenty sa rozkladajú, tlejú a práchnivujú.

V súčasnosti prebieha intenzívny výskum životnosti niektorých audiovizuálnych nosičov dát, špeciálne magnetických pásov, papierových a fotografických dokumentov, ale tiež opakovateľných a záznamu schopných CD, t.j. tých nosičov informácií, ktoré teraz považujeme za stabilné, a tým za bezproblémové.

(V. Bukovský: Digitálne nosiče informácií a ich ochrana. Knižnica, 6, 2005, č. 5, s. 3 – 6, spracované. K téme pozri aj príspevok Ako ochraňovať rodinné dokumenty v GHH 2/94 od toho istého autora.)

Z AKTUÁLNEJ PONUKY

Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti

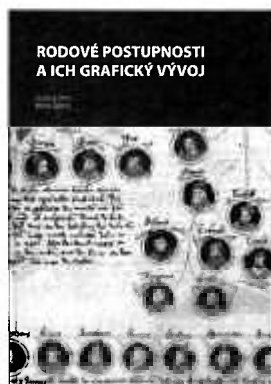
Milan Šišmiš (zost.)

PRÍRUČKA KU GENEALOGICKÉMU VÝSKUMU na Slovensku a v slovacikálnom zahraničí I

(formát 165 x 245 mm, 250 strán, pevná väzba)

Prvá slovenská príručka ku genealogickému výskumu. Prináša základné fakty, týkajúce sa genealógie, informácie ako a kde hľadať údaje o našich predkoch a príbuzných.

Cena: členská 358,- Sk (bežná 398,- Sk)*

Zuzana Oros – Milan Šišmiš

RODOVÉ POSTUPNOSTI A ICH GRAFICKÝ VÝVOJ

(formát 180 x 255 mm, 216 strán, pevná väzba)

Priekopnícka práca o vývoji zobrazovania rodostromov u nás i v iných oblastiach Európy. Obsahuje 150 farebných a čiernobielych vyobrazení týchto jedinečných artefaktov.

Cena: členská 358,- Sk (bežná 398,- Sk)*

Z AKTUÁLNEJ PONUKY

Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti

Milan Šišmiš (zost.)

GENEALÓGIA, HERALDIKA A PRIBUZNE DISCIPLÍNY – STAV A PERSPEKTÍVY

Zborník príspevkov z rovnomennej
medzinárodnej konferencie

2003 (vyšlo v lete 2004), 198 s., brož.

Cena: 198,- Sk, členovia 178,- Sk

Júlia Hautová – Ladislav Vrtel (zost.)

OBČIANSKA HERALDIKA

Súhrn odborných názorov na tradície, súčasnú koncepciu
tvorby a možnosti registrácie občianskych (nešlachtických)
erbov na Slovensku.

2002, 140 s., brož., anglické resumé

Cena: 198,- Sk, členovia 158,- Sk

Zdenko Duriska (zost.)

PAULINYOVCI V SLOVENSKEJ KULTÚRE

Minulosť rodu, ktorého členovia zaujali popredné miesto
v moderných dejinách Slovenska. Monografia z dielne
renomovaných slovenských autorov.

2002, 192 s., brož.

Cena: 158,- Sk, členovia 118,- Sk

Objednávky

www.genealogy-heraldry.sk/slo/objedna.html

balkova@snk.sk

043-4131267, kl. 459

SGHS

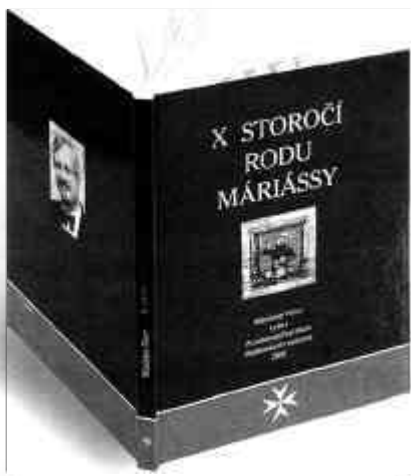
Nám. J. C. Hronského 1

036 01 Martin

*Poštovné a balné neučítajeme

X STOROČÍ RODU MÁRIÁSSY

dejiny rodu,
genealogické tabuľky a zoznamy
zachytávajúce členov 27 generácií rodu
a 104 príbuzných rodín,
obrazové prílohy

Cena **980,- Sk** + poštovné a balné

Objednávky:
Máriássy Péter C.H.D.
Zborovská 10
040 01 Košice

FROM THE CONTENTS

Przemyslav Stanko: The kinship of the Orava county administrator Jan of Dubovec and Kozy **3**

The young Polish historian revises and complements the present knowledge of the kinship of Jan of Dubovec (Dębowiec), a Silesian nobleman and mercenary. Jan of Dubovec was a descendant of the Slops (Szlop, Szlopa) who belonged to the kinship of the Kornic (Kornicz) arms bearers. He came from upper Silesia (today in the territory of Poland), his great grandfather was a marshal of the Cieszyn Principedom, mayor and castellan in Oświęcim (Auswitz). In the 1620s he joined several Silesian noblemen to fight for the Hungarian throne. In 1534 he was admitted among the Hungarian nobility. At the same time he gained Orava Castle (in the north of Slovakia), the rank of Orava county administrator and sold most of his Silesian estates. He had merit in building Orava Castle the evidence of which are coats of arms of the Kornic family made of stone. Opinions of the time of his operating in Slovakia differ. He died single, without any descendants.

Martin Bartoš: The beginnings of the Andrašis in Gemer **8**

In the 16th and 17th centuries several ancient and significant houses in Hungary died out. Their estates and place were taken by some less influential individuals and families. One of them were the Andrašis (Andrassys). They belonged to the privileged Sikul families – their original estates were situated in Transylvania (Sânsimion, Sântimbru and others, today in Romania). One of the family representatives was Peter Andraši (around 1533 – 1591). He fought in anti-Turkish wars and for a short time he operated as a judge in Sikul counties. After the defeat of the anti-Turkish uprising against Štefan Batory (Bathory) he fled to Hungary. On the basis of archival documents the author, young Slovak historian and archivist, reconstructs his operation in the new environment (after coming here he became captain of Krásna Hôrka Castle) as well as a number of steps he made to gain Krásna Hôrka estate (in the southeast of Slovakia). The family continued in the line of Peter's son Matej (d. 1598) and his grandson of the same name. Krásna Hôrka estate remained the property of their descendants till the first half of the 20th century.

Vladimír Rábik: To the development of Dolány and its symbols. An unknown grant of arms from 1582 **18**

The first mention of Dolány situated in the southwest of Slovakia (Pezinok District) comes from 1390. In the 15th century it belonged to Červený Kameň estate. At the turn of 1535 and 1536 the estate in a rather poor state was taken by the Fuggers. In order to advance it, they tried to exact various privileges from the king for local villages. Under these circumstances Dolány gained the right to organize two markets a year and use its own coat of arms (before it was represented just by the mayor's se

al). This privilege has remained unknown to younger researchers. Vladimír Rábik has found a notice of it in the Royal books kept in the Hungarian National Archives in Budapest and publishes its text. He also pays attention to the development of the municipality and its seals in the following period. The original symbol of Dolany, a naked boy holding grapes, has been later changed into the figure of a saint. It is interpreted by some heraldists as St Leonard.

Ján Žilák: Koloman Banšel and his roots

26

The ancestors of the Slovak poet and writer Koloman Banšel (1850 – 1887) came from Silesia. His grandfather was a brewer and settled in Luboreč (central Slovakia). His father became an evangelical teacher and all Koloman's three sisters found their spouses in the same world (among teachers). First Koloman worked as a tutor and private teacher, later he became an evangelical priest in Velký Lom and Mašková (1875 – 1876). Towards the close of his life he suffered from depressions that resulted in his committing suicide. In his most significant novelette *Atalanta* (1873), he depicted a negative attitude of his own generation to the generation of its fathers.

Peter Novosedlík: A disputable portrait of Barbara de Prato

29

Baroness Barbara de Prato (1695 – 1719) lived in Tridente, Italy. She was mother of Archbishop of Vienna, Cardinal Cristoforo Migazzi (1714 – 1803). The author reconstructs her life and family relations. Her portrait has been preserved at Červený Kameň Castle museum. Taking in account the baroness' age in the time of her death and the age of the depicted lady, the author comes to a conclusion that in fact it cannot be a portrait of Barbara de Prato. The picture got to Slovakia through Irma Erdödy nee Migazzi (1854 – 1923), the spouse of Imrich Erdödy, the owner of Hlohovec Castle.

The issue also summarizes opinions on Pope Benedict XVI's coat of arms. Its new elements – the bishop's mitre instead of the tiara above the arms shield and the pallium hanging from the lower part of the shield – have not been used in papal arms yet.

Translated by Mária Okálova

ADRESY AUTOROV

Ing. Zdenko G. Alexy, Havličkova 3, 811 04 Bratislava

Mgr. Martin Bartoš, Muškátová 30, 040 11 Košice, bartos_m@sale.vs.sk

Mgr. Peter Novosedlík, Veterná 36, 917 01 Trnava, vmh@slovanet.sk

PhDr. Vladimír Rábik, Trnavská univerzita, Hornopotočná 23, 913 43 Trnava,
vrabik@gmail.com

Przemysław Stanko, ul. Armii Krajowej 7/167, 30-150 Kraków, Polska,
stanko@jazon.hist.uj.edu.pl

PhDr. Ján Žilák, CSc., Povstalecká 2, 974 01 Banská Bystrica, zilak_j@sabb.vs.sk

SLOVAK GENEALOGICAL-HERALDIC SOCIETY

Member of the International Confederation of Genealogical and Heraldic Societies
www.genealogy-heraldry.sk

The Slovak Genealogical Heraldic Society (established 1991 in Martin) encourages those interested in genealogy, heraldry, and related branches, in particular researchers of the origin of Slovakia related families and persons. For this purpose it gives consultation, organizes scholarly and educational undertakings, publishes semi-annual "Genealogicko-heraldický hlas" and other publications, launches various research projects concerning investigation into sources, and maintains its own library and archives.

MEMBERSHIP

The Society is open to members both from Slovakia and foreign countries. The individual or institutional member will be registered after filling a membership form and paying a membership fee.

MEMBERSHIP FEES

EUR 7,- p.a. (Austria, Hungary, Poland, Ukraine)

EUR 10,- p.a. (other Europe)

EUR 20,- p.a. (other countries including Canada and USA)

Please, send cheques payable to the SGHS

CONTACT

Nám. J. C. Hronského 1, 036 01 Martin, Slovakia

Phone: +421-43-413 12 67

E-mail: genealogy@snk.sk

Bank connection

VUB Martin 17237-362/0200

POKYNY PRE PRISPIEVATEĽOV GENEALOGICKO-HERALDICKÉHO HLASU

Genealogicko-heraldický hlas je odbornopopularizačný časopis. Usilujeme o to, aby jednotlivé príspevky mali svoju odbornú úroveň a boli súčasne zrozumiteľné a čitateľsky pritažlivé pre širokú verejnosť. Rozsah odborných štúdií by nemal presiahnuť 10 normalizovaných strán. Pri ostatných typoch príspevkov uprednostňujeme menší rozsah. Oceníme, ak správy o nových publikáciách a uskutočnených podujatiach spracujete čo najstručnejšie.

V záujme efektívnej spolupráce pri spracúvaní príspevkov, dodržte, prosím, nasledujúci postup.

- 1) Texty spracujte ako samostatný súbor Wordu alebo T602.
- 2) Vytvorte základný text (bez tabelácie a obrázkov). Ak chcete, vyznačte v ňom rez písma (kurziva, tučné, ap.), prípadné indexy a exponenty. Všetky ďalšie úpravy technicky komplikujú prácu s textom v redakcii.
- 3) Na záver príspevku pripíšte svoje meno, presnú adresu (vrátane PSČ, e-mailu a pod.), rodné číslo a vaše bankové spojenie.
- 4) Obrázky, grafy a tabuľky spracujte ako samostatné obrázkové súbory vo formáte TIF alebo JPEG (v rozlíšení 300 dpi) alebo ich pripojte v bežnej forme.
- 5) Ak máte osobitné požiadavky na grafickú úpravu svojho príspevku, vytvorte aj verziu graficky upravenú podľa vašich predstáv.

Podklady nám môžete poslať

- a) elektronickou poštou na adresu genealogy@snk.sk
- b) poštou na adresu:
SGHS, Nám. J. C. Hronského 1,
036 01 Martin

Ak chcete poskytnuté materiály vrátiť, upozornite nás na to. Nevyžiadané materiály nevraciam. Príspevky redakčne upravujeme a honorujeme podľa možnosti SGHS.

*...chcete získať viac informácií?
Navštívte internetové stránky*

<http://www.genealogy-heraldry.sk>

*Dozviete sa z nich to,
čo sa nezmestilo
na stránky tohto časopisu.
Nájdete tam
niektoré podrobnosti
o aktuálnom dianí,
užitočné adresy,
zoznamy rodín
i tých,
ktorí skúmajú ich dejiny.*